

Tu'un Ndioo t̄aa racha'nu Marku

Chàkunuu Xuva Tita jàkunduta ra ñivi tichi ku'u

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 ¹I'ya k̄icha'a tu'un va'a cha'a' Jesucristu, ra Se'e Ndioo. ²Ra k̄a'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu, ta rakan n̄ani ra Isaía. Ta t̄aa ra iin tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu, ra ni kichi iti' nuu. Ta te'en k̄a'an yi: “Ni tach̄i iin ra j̄akuu tiñu nui iti' nuun, na jandova'a ra ma itiun.” Takan k̄ati Ndioo chi'in ra Se'e ra.

³Yakan va Xuva ra j̄akunduta k̄uu ra ña t̄achi Ndioo ra, na jakuu ra tiñu nuu Jesuu. Ta te'en k̄a'an Xuva ora n̄anda'yu ra tichi ku'u:

“¡Na jandova'a ndo iti' ni kichi Racha'nu!

¡Ta juuni na nuna ndo iin iti' ndaa kuenda ra ndia!”

Nuu k̄àtitu'un Xuva ra j̄akunduta
tu'un Ndioo tichi ku'u (1:1)

⁴Takan kũu ta kēta ndio ma Xuva ra jàkunduta nda tichi ku'u. Ta kàtitu'un ra nuu ma ñivi na ndikoni'i na chi'in Ndioo, ta na kunduta na, ikan na janaa Ndioo kuati na.

⁵Takan kũu ta kēta kua'a' ma ñivi ñuu Jerusalén ta inga tuku ñivi ìyo tichi ñu'u' Judea ña tàso'o na ña kà'an Xuva. Ta ora chīni na ña kà'an ra te'en, ta kīcha'a na nà'ma na kuati na. Tajan ma Xuva jākunduta ndio ra na ma yuta Jordán tichi ku'u ikan.

⁶Takan kũu ta ma ja'ma chàku'un Xuva, kūva'a yi chi'in ixi kameyu. Ta chi'in pañu ñii chù'ni ra yi toko ra, ta chàchi ra mamaa tikaa kua'á chi'in nduxi ku'u. ⁷Takan kũu ta te'en jàkoto ndio ra ma ñivi, ña kà'an Ndioo chi'in ra:

—Tiá iti' chatai, ni kichi iin ra ka'nu ga ta ndatu ra tiaga kua yu'u. Ta yu'u, ti ra nda'vini kùì, ña ni ñii ndikun ndichan ra ni yakan tüvi ìyo yi ña ndachì. ⁸Taku yu'u, jàkundutai ndyo'o chi'in takuini, va rakan ni jakunduta ra ndo chi'in Tati Í Ndioo. —Takan kàti Xuva chi'in na ikan.

Nuu kùnduta Jesuu

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹Takan kũu ta kēta iin kivi ña kēe Jesuu ñuu Nazaret, ña ìyo iti' ñu'u' Galilea. Ta ikan chāa ra nuu ndaa Xuva. Ta jākunduta ra Jesuu ma yuta Jordán. ¹⁰Ora kēe Jesuu tichi takuii, ndē'e ra ña nùna ma andivi. Ta ikan kōyo Tati Í Ndioo chata ra, ña kàa yi takua kàa iin livi. ¹¹Takan kũu ta chīni Jesuu ña nāka'an Ndioo nda andivi:

—Ndicha kuii, ña yo'o kùu se'i, ra kāchìn ña jàkuu tiñu nui, ti ya'a kùuni nde'i ñun. —Takan kàti Ndioo chi'in Jesuu.

Kì'in ma kui'na ku'va Jesuu

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹²Ora chīnu kà'an Ndioo ña'a, ta ma Tati Í Ndioo chāndaka yi Jesuu iti' tichi ku'u. ¹³Ikan chīyo ra uvi xiko kivi chi'in kua'a' kiti ku'u. Ta ikan kùu nuu kùuni ma kui'na kuxini ka'ndán' tiñu nuu Jesuu niku. Va tüvi nī ja'a Jesuu ma ña kà'án' chi'in ra, vati kuati kùuni ma kui'na ña na ja'a ra niku. Ta ora kuà'an ndio ma kui'na, tajan kīcha'a ndio ma kua'a' tati jàkuu tiñu nuu Ndioo tìndee yi Jesuu.

Jesuu kīcha'a kàtitu'un ra tu'un Ndioo ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴Ta ora yā'a ña tī'i ndra Xuva vekaa, ta Jesuu ti chàkunuu ra jàna'a ra tu'un va'a Ndioo iti' ñu'u' Galilea. ¹⁵Ta te'en kà'an ra nuu ma ñivi ikan:

—Vitin va cha kūyatin ora ña ni nde'o nuu chà'nda Ndioo tiñu. ¡Yakan va na chikoni'i ndiko ndo iti' Ndioo! Ti vitin va cha kēta ora ni tava Ndioo tiñu nuu yo. ¡Yakan va na ndakoo ndo ma kuati jà'a ndo! ¡Ta na chinuni ndo ma tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima ndo! —kàti Jesuu.

Jesuu kāna ra kumi ta'an ndra kīin

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶Takan kūu ta Jesuu chàkunuu ra yu'u lakuna ìyo ñu'u' Galilea. Ta ikan ndē'e ra iin ra nàni Simón chi'in ra yani ra, André. Ta ndrakan ti ndra kīin kùu ndra. Ta ikan jākanaa ndra ma yu'va tiaka' ka'nu nuu takuii. Takan jà'a ndra, ¹⁷ta kēta Jesuu ña te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡Na'a ndo chatai! Vitin cha ch̀to ndo naja kua kīin ndo tiaka', va vitin yu'u kùu ra ni jana'i nuu ndo naja kua nàni'i ndo ñivi kuenda Ndioo. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁸Ora chīni ndra ña kā'an ra takan, numini ndākoo ndra yu'va tiaka' ikan, ta tāndikun ndra kuà'an ndra chata ra.

¹⁹Ta tiá iti' nuu ndē'e Jesuu inga ndra ka'lin tichi lancha. Ta ikan indii Jandiau chi'in ra yani ra Xuva ña jàndova'a ndra yu'va tiaka' chi'in tatá ndra Zebedeu, ta chi'in ndra musu ndra ndia. ²⁰Ta ikan kāna Jesuu ndra. Tajan ndākoo ndio ndra tatá ndra chi'in musu ndra tichi lancha. Ta tāndikun ndra kuà'an ndra chata Jesuu ndia.

Iin ra ndiso tati xaan

(Lc. 4:31-37)

²¹Takan kūu ta iin kivi nìndee ñivi judúu kùu yi, ora chāa ndra ñuu Capernaum. Tajan Jesuu chi'in ñivi kī'vi ra tichi veñu'u ñivi judúu. Ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra tu'un va'a Ndioo. ²²Ta ma ñivi ndava yu'vi maania na ña ndē'e na kua jàna'a va'a ra chi'in chinituni ra. Vati tiaga va'a jàna'a ra kua jàna'a ndra matru jàkua'a tutu Ndioo. ²³Va tichi veñu'u ikan

ndaa Jesuu jàna'a ra ora chīni ra ña ndā'yu iin ra ndiso tati xaan indii tichi veñu'u ikan. Ta kīcha'a kà'an ma tati xaan te'en:

²⁴—¿Ta naja kùuniun kanita'un chi'in ndi, yo'o Jesuu, ra ñuu Nazaret? Ta ndyu'u, cha ch̀to ndi ña v̀chi jandi'un nuu ndi. Vati ndyu'u cha nākoto va'a ndi ti ma ra íí Se'e Ndioo kùun. —Takan k̀ti tati xaan chi'in Jesuu.

²⁵Ta te'en kīcha'a kà'an xaan Jesuu chi'in tati xaan ikan: —¿Taxiin kuu yu'u ndo, ta na kee ndo tichi kuñu ra'ya! —Takan k̀ti Jesuu.

²⁶Takan k̀u ta kīcha'a ch̀i'i i'li ma ra ndiso tati xaan j̀a' yi. Ta j̀nivaania k̀u na ora kēe na tichi kuñu ra. ²⁷Takan k̀u ta ndisaa ma ndian ka'lin ikan ỳ'vi na ña k̀u takan, ta te'en kīcha'a chikatu'un ta'an na nuu na:

—¿Nda iti' kīchi ra ña j̀ana'a ra te'en chi'in chinituni ra ta ya'a ndatu ra, ña nda tati xaan j̀achi'in ña k̀an ra? —Takan ǹtu'un ta'an ma ñivi ikan.

²⁸Takan k̀u ta numini ch̀to ndisaa ñivi ñu'u' Galilea ña j̀a' Jesuu.

Jesuu j̀anda'a ra ñaka'nu Simón ra juuni j̀akunani ra Petu'
(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹Ta ora kēe Jesuu veñu'u ñivi judú, numini kuà'an ra chi'in Jandiau chi'in Xuva, nda ve'e Simón chi'in André. ³⁰Ta ora ch̀a Jesuu ve'e ndra ta k̀ti ma Simón nuu ra ña ku'vi ma ñaka'nu ra k̀ndian nuu chito j̀a' ka'ni. ³¹Ta numini ch̀a Jesuu nuu k̀ndian ta tīin ra nda'a' ña ta ndākoan chūnandian j̀a' ra. Ta ma ora ikani ndā'a ña. Ta kīcha'a ña j̀a' ña ña kachi ndra.

J̀anda'a Jesuu kua'a' ndian ku'vi
(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³²Ora ni kuna'a ora ch̀iso nikandii, ma ora ikan ch̀andaka na kua'a' ndian ku'vi chi'in ndian ndiso tati xaan nuu ndaa Jesuu. ³³Takan k̀u ta ndisaa ma ñivi k̀ti'vi na yu've'e nuu ndaa ra. ³⁴Tajan j̀andova'a Jesuu tanuu kue'e ndo'o na. Ta juuni t̀va ra ma tati xaan ña ndiso na ndia. Ta t̀vi nī cha'a ra ka'an ma tati ikan ti cha nākoto na ra.

Chàkunuu Jesuu jàna'a ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judú

(Lc. 4:42-44)

³⁵Takan kūu ta ora tuvi inga kivi ora juuni takā'an kundichin, tajan ndēta ndio Jesuu, ta kēe ra kuà'an ra iin tichi ku'u nuu taxiin ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. ³⁶Takan kūu ta chānuu kuà'an ra, tajan kuàananduku ndio Simón chi'in ndra mañeru ra ra. ³⁷Ta ora nāta'an ndra ra ta te'en kicha'a ndra kà'an ndra chi'in ra:

—jNdisaa ñivi kàchika na nànduku na ñun! —kàti ndra.

³⁸Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Va'a, va ji'na ìyo yi ña kujana'i tu'un Ndioo nuu tandi'i ñivi ìyo nda'a' ñuu i'ya. Vati tiñu ikan tachi Tatái yu'u —kàti Jesuu.

³⁹Takan kūu ña chàkuu Jesuu ndi'i ñu'u' Galilea kàtitu'un ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judú. Ta juuni jànda'a ra ma ñivi ndìso tati xaan ndia.

Jesuu jànda'a ra iin ra ku'vi jà'a kue'e tà'yu

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰Iin kivi chāa iin ma ra ndo'o kue'e tà'yu nuu ndaa Jesuu. Ta ikan chūnandi chiti ra nuu ra. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—jJandova'a ma kue'e ndo'i tuva kùuniun! —kàti ra.

⁴¹Tajan kūnda'vini Jesuu ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Kūuni janda'i ñun —kàti Jesuu.

Tajan jānani ra nda'a' ra ra. Ta ndā'a ra. ⁴²Yakan va ma ora ikani ndā'a ra. Ta nāa ma kue'e ikan ñii ra. ⁴³Tajan nduva'a kuii chūndayu'u Jesuu ra. Takan kūu tajan tachi ndio ra ra na ku'un ra, va ji'na te'en nāka'an ra chi'in ra:

⁴⁴—jNuu ni'iin na, na kàtitu'un naja kua jā'un ña ndā'un! Ji'na kuii nuu sutu ìyo veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, jana'un ñun, ikan nakoto ra ti cha ndā'un. Ta ikan jan sokóun iin kiti nuu sutu kuenda Ndioo, ti kua ikan kàti tutu Ndioo ña tāa Moisés taji'na. Ti takan ìyo yi ña ja'a yo, ikan na koto tandi'i ñivi ña cha ndā'un —kàti Jesuu.

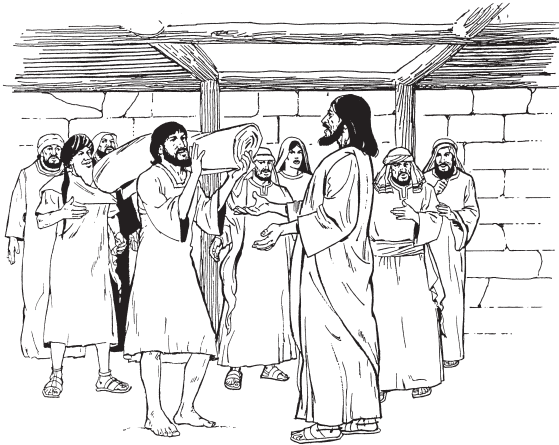
⁴⁵Tajan kēe ndio ra kuà'an ra, va tūvi nī jachi'in ra ña kā'an Jesuu. Ti kàtitu'un ra yi nuu tandi'i ñivi ña kua janda'a ra ra. Yakan va na kúa koo Jesuu tichi ñuu, ti kīndoo ra tichi

ku'u taxiin nuu tüvi ndoyo ñivi. Va vaji takan jà'a ra ninii nānduku na ra.

Jesuu jànda'a ra iin ra kūyutun

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 ¹⁻²Takan kūu ta ora cha yā'a yatin kivi, tajan chāa ndiko Jesuu ñuu Capernaum. Ta ora chīto ma ñivi ña chāa ndiko ra tichi iin ve'e ndaa ma ñuu ikan, ta ikan kūti'vi kua'a' ñivi ma tichi ve'e nuu ndaa ra, ña ni yuve'e kūta'an ga na kuiin na. Ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra tu'un Ndioo nuu na.

Jesuu jànda'a ra iin ra kūyutun (2:3)

³Takan kūu ta chāa kumi ta'an ndra ndiso iin ra kūyutun chi'in ti'va. ⁴Ta tava kūu ki'vi ndra yuve'e nuu ndaa Jesuu, jà'a ña ya'a kua'a' ñivi ka'iin tichi yi. Yakan va ndāa ndra chata ve'e, ta nūna ndra ita'vini kua kùu januu ndra ma ra ku'vi nuu ndaa Jesuu tichi ve'e. Yakan va ora cha nūna ndra yi, tajan jānuu ndra ma ra kūyutun tichi ti'va, nda nuu ndaa Jesuu. ⁵Ta ora ndē'e Jesuu ña ya'a chīnuni ndra ña jà'a ra. Yakan va te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ra kūyutun:

—Yo'o se'yu vitin cha jānai kuatiun. —Takan kàti Jesuu chi'in ra kūyutun.

⁶Takan kūu ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ka'iin ikan, te'en nàkanini ndra cha'a' ña kā'an Jesuu te'en: ⁷“¿Ta naja jà'a ra'ya ña kà'an ra takan? Ma tu'un kā'an ra iin ña kini

kùu yi kuenda Ndioo. ¿A tüvi ch̀to ra, ti uvaa Ndioo kùu ra kùu janaa kuati ñivi? Ta tüvi kùu ja'a inga nda ndian nikuuni yi.” Takan chànini ndra. ⁸Va Jesuu numini ch̀to ra ña chànini ndra takan. Yakan va te'en chikatu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Ta naja vä'a' chànini ndo? ⁹Tu ka'in chi'in ra ku'vi, cha jānai ma kuati ra, ta töve nde'e ndo tuva ndicha ña ni kuu ña kà'in. Va tu ka'in chi'in ra: “¿Ndetà, ta natuviun ti'vaun, ta ku'un ve'un!” Ta nde'e ndisaa ndo ti ndicha ìyo ndatui. ¹⁰Va vitin ni jana'i nuu ndo, ti kùu janai kuati ñivi ñuñivi i'ya. Yakan va ni koto ndo, ti yu'u kùu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ta ìyo ndatui. —Takan kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a tutu Ndioo.

Ta te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ma ra kùyutun:

¹¹—Chi'in yo'o kà'in ña ndetaun ta natuviun ti'vaun ta ku'un ve'un —kàti Jesuu chi'in ra kùyutun.

¹²Ora kà'an Jesuu te'en, ta ma ra ku'vi niku, numini ndēta ra, ta nātuvi ra ti'va ra, ta kēe ra ma tichi ve'e, ta kuà'an ra. Yakan va ndē'e chi'in tinuu na, kēe ra kuà'an ra. Takan kùu ta ora ndē'e na ña jā'a Jesuu te'en, ta ndava kuà'an tati na. Ta kīcha'a na jàka'nu na Ndioo. Ta te'en kīcha'a na kà'an ndio na:

—¿Ní'iin cha'a' takà'an nde'e ndi iin ra ya'a ìyo ndatu ña jà'a te'en!

Jesuu kàna ra ra nàni Leví

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³Ta ora yā'a ña kùu takan ta kēe ndiko Jesuu kuà'an ra yu'u lakuna. Ta ikan kùti'vi na nuu ndaa ra, ta ikan kīcha'a ra jāna'a ra tu'un Ndioo nuu na. ¹⁴Takan kùu ta ora yā'a ra chi'in na, ta ndē'e ra Leví, ra kùu se'e Alfeu ña nàndi ra nàka'an ra xu'un' nuu ñivi kuenda ma ñu'u' ñuu ka'nu Roma. Tajan kīcha'a kà'an Jesuu chi'in ra:

—¿Ndakoo tiñu jà'un chiña ta kichiun chatai! —kàti ra.

Ta ikan Leví numini ndākoo ra ma tiñu jà'a ra ta tāndikun ra kuà'an ra chata Jesuu.

¹⁵Takan kùu ta Jesuu chā'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, chākujama ndra ve'e Leví. Ta ikan juuni ka'iin inga ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, ta inga ndra kini xini chàchi ndra chi'in Jesuu ndia. Takan kùu ña nduva'a kuii kua'a' ñivi ndikun chata Jesuu chi'in ndra tatun ra.

¹⁶Ta ora ndē'e ndra jàkua'a tutu Ndioo chi'in ndra fariseu ña chàchi Jesuu chi'in ndisaa ma ñivi jà'a kuati ikan, ta te'en kīcha'a ndra chikatu'un ndra nuu ndra jàkua'a chi'in Jesuu:

—¿Ta naja chàchi ma matru ndo chi'in ma ndian nàka'an xu'un' ta chi'in ndian jà'a kuati? —Takan kàti ndra nuu ndra.

¹⁷Ta ikan Jesuu chīni ra ma ña kà'an ndra. Ta te'en nāka'an ndio ra nuu ndra:

—¿A tüvi chīto ndo ti ma ndian ñyo va'a, tüvi chīniñu'u na ma ndra chīto tatan? Ndian ku'vini kùu ndian chīniñu'u yi. Ta yu'u ti tüvi vāchī kuenda ma ndian tüvi chīniñu'u yu'u takua kùu ndian ñyo va'a. Yu'u vāchī, va kuenda ndian chīniñu'u yu'u takua kùu ndian ñyo kuati —kàti Jesuu.

Chikatu'un ndra nuu Jesuu, naja tüvi ndita yu'u ma ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸Iin ora ndita yu'u ma ndra chàkunuu chata Xuva ra jàkunduta, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ndra fariseu. Ta ikan ndē'e inga ñivi ña ndita yu'u ndisaa ndrakan. Tajan kēe ndra kuàndakatu'un ndra nuu Jesuu. Ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndita yu'u ma ndra chàkuu chata Xuva chi'in ndra chàkuu chata ndra fariseu? ¿Ta ma ndra jàkua'a chi'un, naja töve ndita yu'u ndra ndia? —Takan kàti ndra chi'in Jesuu.

¹⁹Ta te'en nāka'an Jesuu nuu na:

—Chi'in ma tu'un i'ya ni jana'i nuu ndo naja töve ndita yu'u ndra vitin. ¿A kùu ndita yu'u iin ra ni tanda'a chi'in ñivi ra ora juuni ndaa ra chi'in vi? ¡Na kùu yi! Ti tu juuni ndaa ma ra tãnda'a, na kùu ja'a na kundaa na ña ndita yu'u na. Ti tandi'i na chīsii na ora ikan. ²⁰Va ora cha kuà'an ra, tajan kùu kundita yu'u na —kàti Jesuu.

Nuu jàna'a Jesuu ti kùu jandiki ta'an yo tu'un cha'nu chi'in tu'un chaa kà'an ra vitin

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²¹Ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Nī'iin na kùu nataa na iin ja'ma cha'nu chi'in ita'vi ja'ma chaa, ti ma ja'ma chaa nãndii yi ta jànakaa yi ma ja'ma

cha'nu. Yakan va kà'vi ga nàkaa yi jà'a ma ja'ma chaa. ²²Ta juuni kùu kuiin ma takuui vinu, ña jākuiya na tichi tia'a ñii cha'nu, tuva vinu chaa kùu ra'. Ti ma vinu ikan, jàka'ndi ra' ma tia'a ñii cha'nu, ta chāti ra', ta nàkaa ma ñii ikan ndia. Yakan va va'a ga ti'o ma takuui vinu chaa tichi iin tia'a ñii chaa —kàti Jesuu.

Kìndaa ndra jàkua'a chi'in Jesuu trigu iin kivi nindeo

(Mt. 12:18; Lc. 6:1-5)

²³Iin kivi ña nindee ñivi judú chàkunuu Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nuu kàa kua'a' trigu. Takan kùu ta ikan kīcha'a ndra jàkuun nda'a' ndra ma trigu. ²⁴Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ma ndra fariseu nuu Jesuu, ti kùuni ndra tisokuati ndra Jesuu:

—ÿo'o xaa! ¿Ta naja jà'a ma ndra jàkua'a chi'un iin ña tüvi ìyo yi ña jà'a yo ma kivi nindeo?

²⁵Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿A tüvi chàku'uni ndo ña jà'a ma racha'nu David, ora ya'a chāñu soko ra chi'in ndra meru ra? ²⁶Ta ma tiempu ikan ti ma ra sutu nàni Abiatar kùu ma ra chà'nda tiñu veñu'u ikan. Tajan kī'vi ndio David tichi veñu'u ikan, ta ikan jan chāchi ndio ra ma paan í kuenda Ndioo. Ta rakan juuni chā'a ra ma paan ikan nuu tandi'i ma ndra chàkuu chata ra. Ta ma paan ikan, ti na vā'a kachi nda ndian nikuuni yi, ti kuenda ma ndra sutuni kùu yi. —Takan kàti Jesuu.

²⁷Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Racha'nu Ndioo ji'na jà'a ra ma ñivi. Tajan jà'a ra ma kivi nindeo. Yakan va kuenda Ndioo, tiaga ka'nu ma ñivi kua ma kivi nindeo. ²⁸Ta nda yu'u ra se'e ñivi tāchi Ndioo, juuni ìyo ndatui ma kivi nindeo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra kūyutun nda'a'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 ¹Iin ora kī'vi tuku Jesuu tichi veñu'u ñivi judú. Ta ikan ndaa iin ra kūyutun nda'a'. ²Ta ma ñivi ikan jà'a na kuenda tu jànda'a Jesuu ñivi ku'vi vaji ma kivi nindeo kùu yi. Takan ìyo yi ña kumi na Jesuu ta kùu ni'i na nda cha'a' tìso kuati na ra. ³Ta te'en kà'an ndio ma Jesuu chi'in ma ra kūyutun nda'a':

—ǰNdetā ta kundaun ma'ñu i'ya!

⁴Tajan te'en chikatu'un ndio ra nuu ma ndian ka'iin ikan:

—ǰNayi kùu ja'a yo ma kivi nindeo, kùuni ndo? ǰA jà'a yo ña va'a, a ña vā'a'? ǰA tiá va'a ña jàkakú yo na, a nde'enio ña kuvi na? —kàti Jesuu.

Va ma ñivi ka'iin tichi veñu'u ikan, tüvi nī ka'an na ña kā'an ra. ⁵Takan kūu ta Jesuu iin ndē'e xaani ra nuu na ña ya'a nda'vi kùuni ra ti tüvi taso'o na ña kà'an ra. Ta tüvi kùnda'vini ma ndian chiniñu'u ra ndè'e na ra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun nda'a':

—ǰJanakee nda'un! —kàti ra.

Tajan jānakee ndio ma ra ku'vi nda'a' ra. Ta ora ikani ndā'a yi. ⁶Ta kēe ndio ma ndra fariseu tichi veñu'u ñivi judú, ta kuà'an ndio ndra nuu ka'iin ndra chàkuu chata racha'nu Herode, ña ni natu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra ta kùu ni'i ndra kua ka'ni ndra Jesuu.

Kùti'vi kua'a' ñivi nuu ndaa Jesuu yu'u lakuna

⁷Ta Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda yu'u lakuna chi'in kua'a' ñivi ñu'u' Galilea. ⁸Ta ikan juuni kua'a' ñivi kēe ndio na kuànde'e na nuu ndaa Jesuu ora chito na ña jà'a ra ña va'a. Takan kūu ta chāa ma ndian ñu'u' Judea chi'in ndian ñuu Jerusalén, chi'in ndian ñuu Idumea, ndian iyo iti' kàna nikandii yuta Jordán, ndian ñu'u' ñuu Tiro, chi'in ndian ñu'u' ñuu Sidón ndia. Ndicha ña chāa nduva'a kuii kua'a' ñivi nuu ndaa Jesuu. ⁹Yakan va ndākoo Jesuu tiñu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na yati koo ndra chi'in iin lancha ta jàyatin ndra run yu'u lakuna, ikan na jachika ra ra nuu na. ¹⁰Takan iyo yi ña ja'a ndra koto chakoyo kua'a' na nuu ndaa ra. Ti tandi'i ndian ku'vi kùuni na ke'e na ra, ti chito na ti ya'a kua'a' ñivi ku'vi jānda'a ra.

¹¹Ta ma tati xaan ora ndē'e na ra, ta chūnandi chiti na nuu ra, ta kīcha'a na kànachaa na te'en:

—ǰYo'o kùu ma ra Se'e Ndioo! —kàti ma tati xaan ikan chi'in ra.

¹²Va xaan va'a kīcha'a kà'an Jesuu nuu na, ña na kà'an na takan chi'in ra nuu ka'iin ñivi.

Jesuu kàchín ra ndi uchi uvi ndra tatun ra

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndāa Jesuu iin yuku. Ta ikan kāna ra ma ndian va'a tiá kùuni ra. Ora kūti'vi ndra nuu ndaa ra ¹⁴ta ikan kàchin ra uchi uvi ta'an ndra kuenda ña kakuu ndra chi'in ra ña kà'an ndra ma tu'un va'a Ndioo. Ti ndra'ya kùu ndra ni kuu tatun ra. ¹⁵Ta chā'a Jesuu ndatu ndra kuenda ña tàva ndra tati xaan ndiso ñivi ku'vi. ¹⁶Ta ma ndi uchi uvi ma ndra kàchin ra nàni ndra te'en: Simón, ra jākunani Jesuu, Petu!. ¹⁷Ta uvi ndra se'e Zebedeu, iin ra nàni Jandiau chi'in ra yani ra, Xuva. Ndrakan jākunani Jesuu ndra Boanerges ña kùuni yi ka'an yi ndra xaan takua xaan nda'yu savi ora kùun ra. ¹⁸Ta inga tuku ra nàni André chi'in Lipe chi'in Tolo chi'in Mate chi'in Tomás, ta Jandiau ra se'e Alfeu. Ta juuni kàchin Jesuu Tadeu chi'in Simón, ra kùuni kuati chi'in ñivi ñuu ka'nu Roma. ¹⁹Ta ra nuu ndi'i nia, va kùu Juda Iscariote, ra ni xikoña'a Jesuu tiá iti' nuu.

Kàti ñivi ti chi'in ndatu kui'na jànda'a Jesuu ma ñivi ku'vi

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

²⁰Takan kūu ta kēta iin kivi, ña kī'vi tuku Jesuu iin ve'e. Ta ikan inga cha'a' juuni kūti'vi kua'a' ñivi. Ña nī kuu kachi ra ni chi'in ndra jākua'a chi'in ra jà'a na. ²¹Ta ora chīto ma ñivi Jesuu ña jà'a ra ta chàki'in na ra ti xini ra tivi ña jà'a ra takan, kùuni na.

²²Takan kūu ta juuni ma ndra jākua'a tutu Ndioo ndra kēe ñuu Jerusalén, chāa ndra nuu ndaa Jesuu. Ta te'en kà'an ndra chi'in ma ñivi ikan:

—Juu, ma kui'na kùxini chā'a ndatu nuu ra'ya, ti chi'in ndatu yakán!, tàva ra ma tati xaan ndiso ñivi. —Takan kà'an ndra chata Jesuu.

²³Ta ikan numini kāna Jesuu ndra. Ta kīcha'a kà'an ra iin ku'va chi'in ndra.

—jNa kūu tava ma kui'na juuni maa yi! ²⁴Tatu iin ñuu kànita'an chi'in juuni maa yi, na kùndee yi kua'a' tiempu.

²⁵Tatu ìyo iin yo kànita'an chi'in juuni ñivi na, na kùndee na kua'a' tiempu ndia. ²⁶Yakan va tu ma kui'na kànita'an yi chi'in

juuni maa yi, juuni kúndee na ndia. Ta ikan kùu nuu ndi'i nuu na.

²⁷Yakan va nì'iin yo kùu ki'vi iin ve'e ra ya'a ìyo ñandee ta kuika, ta sù'u yo ña ìyo nuu ra. Na kùu ja'a yo yi tu tūvi ku'ni ji'na yo ra. Yakan va tu ku'ni ji'na yo ra, tajan kùu su'u yo ma ña ìyo ra.

²⁸Va yu'u kàti ndicha kuii nuu ndo ti ma Ndioo ya'a ka'nu ra. Ta jànaa ra kuati ma ñivi ta ndisaa ña kini kà'an na. ²⁹Va ndian kàti'ini chata Tati Í Ndioo ndiakan tūva janaa Ndioo kuati na. Yakan va endee koo kuati ikan chi'in na ndisaa tiempu.

³⁰Ña'a kàtitu'un Jesuu nuu ndra, ti tìsokuati ndra ra ña jànda'a ra ndian ku'vi chi'in ndatu kui'na.

Chàa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra ta ñivi ta'an ra nuu ndaa ra jàna'a ra

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹Takan kùu tajan chāa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra chi'in ña ta'an ra ve'e nuu ndaa ra. Va kùndoo vi nuke'eni. Ta ikan kà'an vi chi'in iin ra ndaa ma nuu ka'iin kua'a' ñivi yuve'eni, na kuka'an ra chi'in Jesuu. ³²Ta ikan jan chāa ma ra kuàka'an chi'in Jesuu nuu ndaa ra chi'in kua'a' ñivi. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—Nuke'e ndaa ma'un chi'in ndra yaniun ta ñivi ta'un, ña nànduku vi ñun.

³³Va te'en nāka'an ra ña chīkatu'un ra nuu na:

—¿Yo kùu ma'i chi'in ma yani ta ndian ta'in?, kùuni ndo.

³⁴Ta ikan jan kīcha'a ndè'e ndicha ndio ra ma ndian ka'iin xiin ra. Ta te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—¡Na kuni va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo! ³⁵Yakan va ma ndian jà'a ña kùuni Ndioo, ndiakan kùu ma yani chi'in ta'in chi'in ma ma'i —kàti Jesuu.

Iin ku'va ña jàkuuni Jesuu kà'an ra nuu ñivi chata iin ra tàchi

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 ¹Takan kùu ta kīcha'a jàna'a tuku Jesuu inga cha'a' ma yu'u lakuna. Ta tava nduva'a kuii kua'a' ñivi kùti'vi nuu ndaa ra, yakan va ndāa Jesuu tichi iin lancha ña ndaa yatini ma yu'u lakuna ikan. Tajan nda tichi run chūnandi ndio ra

Nuu chāchi saa chiti ña ndoyo tichi iti' (4:4)

kà'an ra chi'in na. Ta ma ñivi ikan ti yu'u lakunani kîndoo na chîni na ma ña kà'an ra. ²Ta ikan jan kîcha'a ra jàna'a ra kua'a' nakuyi nuu na chi'in ku'va, ikan na kutunini na ña kùuni ra ka'an ra.

Yakan va te'en kîcha'a ra kà'an ra ma ku'va nuu na:

³—¡Taso'o ndo ña ni ka'in! —kàti Jesuu. —Ìyo iin ra tàchi. Ta rakan ti ora chāa ra nuu ñu'u' ra, ⁴ta kîcha'a ra tàchi ra. Ta tia ma chiti kōyo yi tichi iti'. Ta ndē'e ma saa yi. Ta nūu ndri nuu kàndoyo yi. Ta chāchi ndi'i ndri yi. ⁵Ta inga ita'vi yi kōyo yi tañu yuu. Ta ikan, ti nuuni yoso ma ñu'u', ti mamaa yuu ndòyo nda ninuu. Yakan va ma chiti kōyo tañu yuu numini kāna yi, ti tüvi kunu indii ma chiti. ⁶Takan kūu ta ora ñuka'ñu ndií, nduva'a kuii xii yi, ti tüvi nì'i yi ndanu ki'vi yo'o yi. Yakan va nātii yi. ⁷Ta inga ita'vi ma chiti chīta yi tañu ku'u. Ta ma ku'u ikan numini chā'nu yi, ta jāvati yi nuu yi. Ta nī kūa kua'nu yi. Yakan va tüva nī kuu jatiñu yi. ⁸Ta tia yi, va kōyo nuu va'a ñu'u'. Yakan va kāna yi, ta chā'nu va'a yi. Ta kēta kua'a' va'a chiti nuu yi. Ìyo yoko ña kēta oko uchi chiti nuu ii'iin yi. Ta ìyo ña kēta uni xiko chiti nuu. Ta inga yoko ña chā'a iin cientu chiti.

Yakan kūu ma ku'va kàti Jesuu nuu na.

⁹Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—¡Yakan va na taso'o ndisaa ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo!

Nuu jākoto Jesuu ñivi nda cha'a' jàna'a ra ma ku'va nuu na
(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰Takan kūu ta ora kīndoo ma'iin Jesuu chi'in ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in ra, ta inga ndra ka'iin xiin ra. Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—ǀNa katitu'un nuu ndi, nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi! Vati töve kùtunini ndi ma tu'un kā'un —kàti ndra.

¹¹Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Nuu ndyo'o, chā'a Ndioo ña koto ndo tu'un xe'e ña ìyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu. Yakan va chà'a ra ña nākoto ma ndian jākūu tiñu nuu ra ma tu'un xe'e ikan. Va ma ndian tüvi chìnuni ña kà'in, nuu ndiakan va chi'in maaaa ku'vani ni ka'in yi chi'in na. ¹²Ta ma ñivi ikan ti vaji ndè'e na, va tüvi ndichin nuu na. Ta vaji chini na, va tüvi kùtunini na ma tu'un kà'in. Yakan va kuu ndikonil'i ndiko na chi'in Ndioo. Ta töve ni janaa ra kuati na ndia. —Takan kàtitu'un Jesuu nuu ndra.

Jesuu jāna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan ka'an yi
cha'a' ma ra tàchi chiti
(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—ǂTu tüvi kùtunini ndo ma ku'va i'ya, naja kua kuu kutunini ndo inga ku'va ni ka'in, tuva takan? ¹⁴Ti ma ra tàchi chiti, indukuni kuu ra takua kuu ma ra jàna'a tu'un Ndioo. ¹⁵Vati ìyo ma ndian kaa takua kaa ma chiti kōyo tichi iti'. Chini va'a na ma tu'un Ndioo, va ora ña cha chini na yi, tajan vachi ndio ma kui'na ka'nu. Ta yakán' jànaa ma tu'un va'a Ndioo ña cha ìyo anima il'iin ma ñivi ikan. ¹⁶Ta inga na kaa na takua kaa ma chiti ña kōyo tañu yuu. Ta ndiakan kuu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. Yakan va ora ndāki'in na yi, ndava chisii na ti ndāki'in na yi chi'in ndisaa anima na. ¹⁷Yakan va ndiakan kaa na takua kaa ma chiti tàchio ña tüvi kunu indii yo'o jà'a ma yuu. Ta ndiakan kuu na takua kuu ma chiti ikan. Ti töve nì'i yi nuu ku'un yo'o yi. Yakan va ma ñivi ikan, tüvi chùndaa va'a na. Ta chìnuni na ma tu'un Ndioo tia kivini. Ta vachi ndio ma ndian jàndoto kuati nuu na, cha'a' ma tu'un Ndioo. Tajan ndè'e ndio na tundo'o. Ta na kua koo va'a na chi'in ma

tu'un Ndioo. Yakan va ndàkoo ndio na yi. ¹⁸Ta inga na kàa na takua kàa chiti ña kōyo tañu ku'u. Ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. ¹⁹Va chìtu'un na tiá cha'a' ma ndatiñu ña nì'i na ñuñivi i'ya. Ta juuni ya'a kùuni na nde'e na ma xu'un' ña na jandakuu kuika yi na. Ta yakan kùu yi ña jànda'viña'a yi na. Ta yüvi yakan ni kuu yi, ti kùuni na inga nakuyi koo nuu na. Ta takan kùu yi chi'in ma chiti tàchio, ora kàna yi nuu vati. Töve kùu jatiñu yi. Yakan va takan kùu ma ñivi ikan, ti tüvi chàa ma tu'un Ndioo nda anima na. ²⁰Ïyo inga ma ñivi ña chini na ma tu'un va'a Ndioo. Ta chìnuni na ña kà'an yi chi'in ndisaa anima na. Ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña tächi iin nuu ñu'u' va'a. Ta iin ñivi ikan kùu na takua kùu ma trigu ña chā'a oko uchi ta'an chiti. Ta inga tuku yi chā'a uni xiko chiti. Ta inga na kùu na takua kùu ma ña chā'a iin cientu chiti —kàti Jesuu.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va ña jàkuuni ra kà'an ra
cha'a' ñu'ú kandil**

(Lc. 8:16-18)

²¹Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu inga ku'va nuu ma ñivi:

—¿A va'a tu kutaa xe'o iin kandil tichi iin kisi ñu'u', a iin xuu chito, kùuni ndo? ¡Na kùu yi! Ti tu tüvi tàkaa sukun yo yi, na kùu ndo ndichin nuu yo jā'a yi. ²²Vati na kùu tixe'o nì'iin ña jà'a yo, ti tiá kivi ni koto ndisaa ñivi ma ña tixe'o. Ta juuni na kùu ka'an yo nì'iin tu'un xe'e kua'a' tiempu, ti ni chaa iin kivi ña ni koto kachin ndisaa ñivi yi ndia.

²³Yakan va te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—¡Na taso'o va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo, tuva ñyo chinituni ndo!

²⁴Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—¡Na ja'a ndo kuenda nuu ndo ma tu'un ña kà'in nuu ndo! ¡Na kuni va'a ndo yi ta jachi'in ndo yi ora tindee ndo inga ñivi, ta takan Ndioo ni ja'a ra chi'in ndo, ta ni ku'va ra ña kutuni ndo tiá kua'a' yi! ²⁵Yakan va tu ja'a va'a ndo ma tiñu Ndioo, ni tindee ra ndo tiá kua'a'. Va tu tüvi jatiñu ndo kuenda Ndioo, ni kindaa ra ma tiñu jà'a ndo, vaji töva kua'a' yi —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chata naja kua cha'nu chiti tàchi ñivi

²⁶Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Indukuni kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu kua iin chiti tàchi iin ratàchi. ²⁷Ti ma chiti ikan kàna yi ta chà'nu yi, vaji kixi ra a ndìto ra. Yakan va rakan tüvi chìto ra naja kua jā'a yi ña chà'nu yi. ²⁸Ti ma chiti ikan, juuni ma ñu'u' jā'a ña kàna yi. Va ji'na kēta ma punta yi, tajan kēta ma yoko yi. ²⁹Ta ora cha nātii ndio ma yoko yi, tajan kīndaa ndio yo ma chiti ikan. Ta chàchi ndio yo yi —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chata chiti yukú mostaza

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu ndia:

—¿Nda chi'in induku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu?, kùuni ndo. ¿A nda chi'in kùu jando induku yo yi? ³¹⁻³²Ti ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni yi chi'in ma chiti mostaza ña tàchi yo. Ti vali yi va chà'nu yi tiá kua inga tuku yukú. Ña chi'in soko na'nu yi, nda saa kùu ja'a ri taka ri nuu vati soko run —kàti Jesuu.

Nuu chàtiñu Jesuu ma ku'va jàna'a ra

(Mt. 13:34-35)

³³Yakan va chi'in tu'un i'ya jàna'a Jesuu ma tu'un Ndioo chi'in kua'a' ku'va, ña cha kā'an ra i'ya. Yakan va Jesuu jàna'a ra nuu na, nda kati kutunini na tu'un kà'an ra. ³⁴Va ñi'iin tu'un tüvi kà'an ra, tu tüvi kà'an ra yi chi'in ku'va. Va ma ndra jākua'a chi'in ra jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan kà'an kachin yi nuu ndra inga ora.

Jākutaxin Jesuu tati chi'in takuui lakuna

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵Takan kūu ta ora kuaa ma kivi ikan, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra jākua'a chi'in ra:

—¡Na ko'o inga chiyo lakuna! —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁶Tajan ndàkoo ndio ndra ma ñivi ikan yu'u lakuna, ta kuà'an ndio ndra chi'in Jesuu juuni tichi lancha nuu indii ndra chi'in ra. Ta ikan juuni tándikun inga lancha ndàka ta'an chi'in ndra kuà'an run chata ma lancha ndra ndia. ³⁷Ta ora

cha kàcha'an ndio ndra nuu lakuna, ta kōyo ndio savi tati chata ndra. Ta ikan kīcha'a kī'vi ndio takuui ikan tichi ma lancha. ³⁸Takan kūu ta tiin ñuma'na Jesuu, ta nduva'a kuii kixi ra kàndii ra iti' xuu lancha chi'in chala ra. Tajan jāndakoo ndio ndra ra, ta te'en kīcha'a kà'an ndra chi'in ra:

—Matru, ¿a tüvi ndè'un, ti chani ka'a yo? —kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁹Ta ikan jan ndēta ndio Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ndio ra chi'in ma savi tati.

—¡Na kutaxin ndo! —kàti ra. Tajan kūtaxin ndio ma savi tati chi'in ma takuui lakuna.

⁴⁰Tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—¿Ta naja ya'a ndasii ndo? ¿A takā'an chinuni ndo tu'un Ndioo ña jā'a ndo takan? —kàti Jesuu.

⁴¹Takan kūu ta ndrakan nduva'a kuii yū'vi ndra, ta kīcha'a ndra chīkatu'un ta'an ndra:

—¿Nda ra kūu ra'ya, ña nda savi tati ta lakuna jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra ña nàtu'un ta'an maa ndra.

Iin ra ndiso tati xaan ñu'u' Gerasa

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 ¹Takan kūu tajan kēta chiyo ndio Jesuu chi'in ndra jākua'a chi'in ra inga chiyo yu'u lakuna. Ta ikan kàndii iin ñu'u' nàni Gerasa. ²Ta ora nūu ndio Jesuu tichi lancha, ta ikan tū'va iin ra ndiso tati xaan nuu ra. Ta rakan ti já kēe ra nuu iyo ra kamajandu, ³ti ikan iyo ra. Ta ñi'iin na kūu tiin na ra, ni chi'in kadena kūu ku'ni na ra. ⁴Yakan va jin kua'a' cha'a' cha chū'ni na nda'a' ra chi'in cha'a ra chi'in kadena, va endee ndi'i yi jàche'e ra. Yakan va ñi'iin na kūndee na ra. ⁵Ta ndisaa tiempu chàkunuu ra ora ndichin ta ora naa, iti' yuku taxiin nuu tüvi ñivi. Ta juuni chàkunuu ra iti' kamajandu, ña endee ndà'yu ra chàkuu ra ikan. Ta endee kàni maa ra ra chata yuu. ⁶Takan kūu ta ora ndè'e ndio ra ña chika ga vàchi Jesuu, ta endee kàndakunu ra kuàta'an ndio ra nuu vàchi ra. Ta ora chāa ndio ra nuu ndaa Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra. ⁷Ta te'en kīcha'a ndio ra kànachaa ra nuu Jesuu:

—¿Nayi kùuniun ja'un chi'in, yo'o Jesuu, Se'e Ndioo ra iyo andivi? ¡Chi'in sivi Ndioo, chikain ñamani nuun ña na kī'viun chi'in! —Takan kàti yi chi'in Jesuu.

⁸Kà'an yi takan chi'in Jesuu, vati ji'na ra nāka'an te'en nuu yi:

—ǃYo'o tati xaan, na keun tichi kuñu ra'ya! —kàti Jesuu chi'in yi.

⁹Takan kūu ta te'en chikatu'un ndiko Jesuu nuu yi:

—ǃNaja nàniun? —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an yi:

—Nàni ndi Legion, ti kua'a' tati xaan kùu ndi ña iyo ndi tichi kuñu ra'ya —kàti yi.

¹⁰Takan kūu ta ma tati ikan chikan yi nuu Jesuu ña na tava ra yi ma tichi ñuu ikan. ¹¹Ta tava ndē'e yi ña yatini xiin ma yuku ndaa ikan, ka'iin kua'a' kini ña kàchika ndri chàchi ndri ku'u kàa ikan. ¹²Yakan va ma tati xaan te'en chikan yi nuu Jesuu:

—ǃNa ja'un tia ñamani nuu ndi, ña tachiun ndi na ki'vi ndi tichi kuñu ma kini kàchika ikan! —kàti yi.

¹³—Va'ani tuva takan kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in yi.

Tajan kēe ndio yi kuñu ma ra'ii ikan, ta kuà'an yi. Tajan kī'vi yi ma kuñu ndri. Takan kūu ta ma kini kàchika ikan, ti uvi mii ta'an ndri kùu ndri. Ta ora kī'vi ndio na tichi kuñu ndri, tajan kāndakunu ndio ndri kuà'an ndri. Ta kàchita ndri iin xa'va ña iyo yu'u lakuna. Ta ikan kā'a ndri tichi lakuna ta chī'í ndri.

¹⁴Ta ma ndra kùmi ma kini endee chīnu ndra kuà'an ndra ora ndē'e ndra ma ña jā'a chi'in ndri. Yakan va ora chāa ndra ma ñuu ta kīcha'a ndra nàtu'un ndra ña tā'an ma kini chi'in tandi'í ñivi iyo kuariya ta chi'in ñivi iyo ñuu ndia. Takan kūu ta kēe ndio na kuànde'e na nuu kàchita ndri. Ta ora ndē'e na ndri, tajan ndikoni'í ndiko na nuu ndaa Jesuu. ¹⁵Ta ora kūyatin ndio na nuu ndaa Jesuu, ta ikan ndē'e ndio na ma ra tìvi xini niku. Ña cha ñù'u ndio ra ja'ma nàndi ra. Va tūva jà'a ra takua jā'a ra ora ndiso ra tati xaan niku. Ta ndava kuà'an tati na ora ndē'e na ña cha ndōva'a ra. ¹⁶Takan kūu ta ma ñivi ña ndē'e kua tā'an ma ra ndiso tati xaan chi'in ña tā'an ma kini, kīcha'a na nàtu'un na yi chi'in inga ñivi ña kūu. ¹⁷Takan kūu tajan kīcha'a ma ñivi ñuu kà'an na nuu Jesuu na kee ra ku'un ra ma ñu'u' ikan.

¹⁸Takan kūu ta ora ndāa ndiko Jesuu tichi lancha, ta nduva'a kuii jānini ma ra ndiso tati xaan niku Jesuu, ña kùuni ra ku'un ra chi'in ra. ¹⁹Va Jesuu tūvi nī cha'a ra ku'un ra chi'in ra. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ra:

—ǰKindoo yo'o, xaa! ǰTa kuà'an ve'un nuu ìyo ñiviun!
ǰTa katitu'un nuu vi, ndisaa ña jā'a Racha'nu Ndioo chito'un
chi'un, ta naja kua kũnda'vini ra ñun ña jãnda'a ra ñun! —kàti
Jesuu.

—Va'ani tuva takan —kàti ra chi'in Jesuu.

²⁰Tajan kuà'an ndio ra. Ta kīcha'a kàtitu'un ra nuu ndisaa
ñivi ñuu Decápolis ña jãndova'a Jesuu ra. Ta ndisaa ñivi ikan
ndava yu'vi na, ña kà'an ra takan chi'in na.

Ña se'e Jairo ta ña kè'e ja'ma Jesuu

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹Takan kũu ta ora ndikoni'i ndiko Jesuu ma inga chiyo
lakuna chi'in lancha. Tajan ma ora ikani kua'a' ñivi kũti'vi
nuu ndaa ra yu'u lakuna. ²²Takan kũu tajan chāa ndio iin ra
vika ndiso tiñu veñu'u ñivi judíu ña nàni Jairo. Ta ora ndē'e ra
Jesuu numini chũnandi chiti ra nuu ra. ²³Ta ikan nduva'a kuii
chīkan ra ñamani nuu Jesuu. Ta te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—ǰChani kuvi ma ñavali se'i! ǰYakan va ko'o ta jananiun
nda'un chata ña! ǰIkan na nda'a va'a ña ta koo ndikoan!
—Takan kàti ra chi'in Jesuu.

Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—ǰNa ko'o, tuva takan! —kàti ra chi'in ra.

²⁴Ta ikan jan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ra. Ta ikan
juuni tãndikun kua'a' ñivi kuà'an na chata ndra ña ndava
tituu ta'an na. ²⁵Ta tañu ma ñivi kàcha'an ikan, kuà'an iin
ña cha ìyo uchi uvi kuiya ña ku'vian jà'a niian. ²⁶Ta nduva'a
kuii cha ndē'an tundo'o nda'a' ndra chito jà'a tatan. Ta tũvi
ndòva'a ña, vaji jānaa ña ndisaa xu'un' kumian. Java vi'aga
ka'vi kũunian jā'a yi. ²⁷Yakan va ora chīnian ña kà'an Jesuu,
ta tãndikun ndioan kuà'an ña. Ta ikan jāyatın ndioan ña iti'
chata ra. Tajan jānaniun nda'a' ña ja'ma ra. ²⁸Ta te'en kīcha'a
ña chàninian: “Jitu ja'mani ra na ke'o, ta chi'in yakani kuu
nda'a yo,” kũunian, ña chàninian. ²⁹Ta ikan jan kē'e ndioan
ma ja'ma ra, ta ma ora ikani kũtaxin ma niian. Ta ndā'a ña.
³⁰Takan kũu ta ikan tũvini Jesuu ña kēe ita'vi ndatu ndiso ra.
Tajan ndikoni'i ra nde'e ra nuu ma ñivi. Ta te'en chikatu'un ra
nuu na:

—ǰYo kē'e ja'mai nda che'e? —kàti ra.

³¹Ta te'en nāka'an ndio ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Matru, ¿a tüvi nde'un, ti ya'a kua'a' ñivi tìtu ta'an xiun? ¿Ta chikatu'un gaun ña yo kē'e ñun? —kàti ndra chi'in ra.

³²Tajan chikonuu ndio Jesuu ndē'e ra ma ndian ka'ìn xiin ra, va ti kùuni ra nde'e ra yo kùu ma ña kē'e ja'ma ra. ³³Yakan va ma yakan ndava yù'vian ña kā'an ra, ti cha chítóan ña tā'an ña ora kē'an ma ja'ma ra. Ta ikan jan chāa ndioan nuu ra, ta chūnandi chitian. Ta kàtian ndisaa ña tā'an ña nuu ra.

³⁴Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o se'yu, ¡cha kuu ku'un vitin! Ti cha ndā'un jā'a ña chìnuniun.

³⁵Takan kūu ta juuni takā'an chinu kà'an Jesuu nuan, ora chāa inga ma ndra ìyo ve'e ma ra vika ndiso tiñu veñu'u ñivi judú. Ta te'en kīcha'a kà'an ndra nuu tatá ñavali ikan:

—Cha chí'í ma ña se'un. ¿Yakan va nda kuenda ña jàkenaa ka'un tiempu ra? —Takan kàti ndra chi'in ra.

³⁶Takan kūu ta ora chīni Jesuu ña kà'an ndra takan chi'in Jairo, tajan te'en kīcha'a nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¡Na yù'viun! ¡Na chinuniun ma ña jā'í! —kàti Jesuu chi'in ma ra vika veñu'u ñivi judú.

³⁷Ta ikan jan kēe Jesuu kuà'an ra chi'in Petu', Jandiau ta Xuva, ra yani Jandiau. Ta tiá ma ñivi tüvi nī cha'a ra ña ku'un na chi'in ndra. ³⁸Takan kūu ta ora chāa ndra ve'e ma ra vika veñu'u ñivi judú. Ta ikan ndē'e Jesuu ña ya'a kuvaa ñivi ka'ìn ikan, ña kàchaku na. ³⁹Ta ikan jan kī'vi Jesuu tichi ve'e chi'in ndra kuà'an chi'in ra. Ta te'en nāka'an ndio Jesuu:

—¿Ta naja ya'a kàchaku ndo? Ta ma ñavali ikan tüvi nī chi'an, ti kixinian —kàti Jesuu.

⁴⁰Ta ma ñivi ikan java chakú ndaani na ña kà'an ra. Va te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ñivi, na kee na nuke'e. Tajan kī'vi ndio ra chi'in ma ndi uni ndra chāa chi'in ra, chi'in tatá ña ta ma'a' ña nuu kàndian. ⁴¹Tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ña ta te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Talita kum! —Tu'un i'ya te'en kùuni yi ka'an yi: Chi'un kà'in yo'o, xi'i. ¡Na ndetaun! —kàti ra chi'an.

⁴²Ta ma ora ikani ndēta ña, ta numini kīcha'a ña chàkunuan. Ta yakan ti já uchi uvi kuiya ña. Ta ora ndē'e ma ñivi ña nāndoto ndikoan, ndava yū'vi na. ⁴³Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—¡Na kà'an ndo ña jā'í nuu nī'iin ñivi! —kàti Jesuu.

Tajan kīcha'a kà'an ndio ra chi'in ma ñivi ikan na ku'va vi ña kachian.

Chàa Jesuu ñuu Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 ¹Takan kuu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda ñuu ra.

²Ta ora chāa ndio ma kivi nindeo, tajan kīcha'a Jesuu jàna'a ra tichi veñu'u ñivi judú. Ta ma ñivi ikan, ti ya'a ndē'e ndaa na Jesuu ora chíni na ña kà'an ra. Yakan va te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ndanu kútu'va ra ña kà'an ra? ¿Ta ndanu tāva ra ma ña chító ra chi'in ma ndatu ra? ³ ¿A yuvi rakan kuu ra se'e Ndiya, ra jàtiñu chi'in vitu, niku? Chító yo ti yani ra kuu Jandiau, ta Kusé, ta Juda chi'in Simón. Ta juuni i'ya ìyo ma ñivi ta'an ra ndia. —Takan kàti na ña nàtu'un ta'an na.

Yakan va nī jachi'in na ña kà'an Jesuu. ⁴Ta te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in na:

—Taku ra kà'an kuenda Ndioo nda ni kùuni jaka'nu na ra, va juuni ma ñuu nuu chā'nu ra, tüvi yo kùuni nde'e ra, ni ma ñivi ra ndia —kàti Jesuu.

⁵Yakan va nī kuu ja'a Jesuu kua'a' tiñu ndatu ikan, ti ya'a xaani na ndè'e na ra. Ma ña jà'a ra, kuu ña jundii ra nda'a' ra chata tia ma ndian ku'vi, ta ndā'a na jà'a yi. ⁶Takan kuu ta ya'a nàkanini ra ña tüvi chìnuni ma ñivi ñuu ra ña jà'a ra. Ta ikan jan kēe ndio ra kuàjana'a ra ñuu ìyo yatini ma ikan.

Tàchi Jesuu ndra jàkua'a chi'in ra, na kukatitu'un ndra tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi (6:6)

**Tàchi Jesuu ndra jàkua'a chi'in ra, na kukatitu'un ndra
tu'un va'a Ndioo**

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

Takan kūu ta Jesuu chākunuu ndio ra jàna'a ra nuu ìyo ñuu kuati ìyo yatini. ⁷Ta ikan jan kāna ndio Jesuu ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Ti ni tachi ra ndra kuenda uvi ndra, ti ni ku'va ra ndatu ra nuu ndra. Ta ni tachi ra ndra ña kujanda'a ndra ñivi ndiso tati xaan. ⁸Va ji'na te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tüvi kunaa ndo ni'iin nakuyi tichi iti' kuà'an ndo, ni yunu, ni xita', ni xu'un'. Kūu kunaa ndo, va iin yutun vatuni, ⁹ta kundii cha'a ndo ndichan ni. Ta juuni na kūu ku'un toto ndo ja'ma ndia. ¹⁰Ta ora kì'vi ndo ve'e iin ñivi, na koo ndo ma ikan nda kati keta ora ku'un ndo inga ñuu. ¹¹Vatu chaa ndo ve'e iin ñivi, ta tüvi jàchi'in na ma ña kà'an ndo, ta tüvi taso'lo na yi, tiá va'a tu numini kee ndo ma ñuu ikan, ta ku'un ndo inga ñuu. Ta na jakisi ndo yuyaka ka'iin ndichan ndo, ikan nakoto na, ti töve ni ni'i na ñamani Ndioo, ti töve ni jachi'in na ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndo nuu na. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹²Takan kūu tajan kēe ndio ndra jàkua'a chi'in Jesuu kàcha'an ndra ña kuàkatitu'un ndra nuu ma ñivi na ndikoni'i ndiko na chi'in ma Racha'nu Ndioo. ¹³Ta juuni tāva ndra kua'a' tati xaan ndiso ñivi. Ta chi'in cete jāl'í ndra xini ma ndian ku'vi, ta ndōva'a na.

Nuu ch'í Xuva ra jàkunduta

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴Takan kūu tajan chīto ndio ma Rey Herode ña jà'a Jesuu. Ta ndisaa ña jà'a ra chitakuati ndio yi ma ñuu ikan. Yakan va te'en nāka'an ndio Rey Herode:

—jNdicha kuii ña rakan kùu Xuva Tita! Ta nāndoto ndiko ra tañu ñivi ndí. Yakan jànda'a kua'a' ñivi chi'in ndatu ra.

—Takan kàti ma Rey Herode.

¹⁵Ta ìyo inga tuku ndian kà'an te'en:

—jRakan kùu Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na! —kàti na.

Ta ìyo inga ndian kà'an te'en:

—jRakan kùu ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, takua kà'an ndra chiyo taji'na!

¹⁶Yakan va ora chīni Rey Herode ña kà'an na takan, ta te'en kīcha'a kà'an ra:

—jNdicha kuii ña rakan kùu Xuva, ña tāchj ña chāka'nda ndra xini ra! jVa vitin juu ra kùu ra ña nāndoto ndiko ra!

—Takan kàti Rey Herode.

¹⁷Ti cha'a' ña nàni Herodías tī'i ma Rey Herode Xuva Tita tichi vekaa. Takān kūu ta ora cha tī'i ndra ra tichi vekaa, tajan chū'ni ndio ndra ra chi'in kadena. Ta ma ña nàni Herodías juuan chūndaka ra nàni Lipe niku, ra yani Rey Herode. Ta vitin cha sū'u Rey Herode ña nuu ra yani ra, ta tānda'a ndiko ra chi'an. ¹⁸Ti te'en kà'an Xuva chi'in Herode ora takā'an ti'i ra ra tichi vekaa:

—Iin kuati kùu yi tu ndakaun ñasi'i ma ra yaniun. —Takan kàti Xuva.

¹⁹Yakan va cha'a' yakan kùu yi, ña xaani Herodías ndè'an Xuva. Yakan va kùnunan ka'nian ra. Va nī kuu yi.

²⁰Ti Rey Herode yū'vi ra nde'e ra Xuva, ti chito ra ti iin ra ndaa ta va'a kùu ra nuu Ndioo. Yakan va kùmi va'a Herode ma Xuva, ti koto ki'vi Herodías nuu indii ra, ta ka'nian ra. Yakan va ora kàtitu'un Xuva ma tu'un Ndioo nuu Rey Herode, chāta'ani ra ma ña kà'an yi, va tüvi jàchi'in ra yi.

²¹Takan kūu ta chāa iin kivi ña ndè'e ndio ma Herodías naja kua ja'a ña, ña ni ka'nian Xuva. Ti ma kivi ikan kùu yi ña chīnu Rey Herode kuiya ra. Tajan jā'a ndio ra iin viko ka'nu. Tajan jāinviataa ra tandi'i ndra vetiñu iyo ñuu ra, chi'in ndra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, ta inga ndra cha'nu iyo ñu'u' Galilea ndia. ²²Takan kūu ña kī'vi ña se'e Herodías nuu jà'a ndra viko. Ta kīcha'a ña tàcha'a ña nde'e ndra. Ta ma Rey Herode chi'in ndra ka'iin chi'in ra nduva'a kuii chāta'ani ndra kua tàcha'a ña. Ta te'en kīcha'a kà'an ndio Rey Herode chi'an:

—Ku'vai tu'un nuun, ña na ndakaun nayi kùuni maun nui, ta ku'vai yi nuun —kàti ra.

²³Takan kūu ta nda uvi cha'a' chā'a tuku ra tu'un nuan ña na ndakan ña nayi kùuni maa ña nuu ra, vaji java ma ñu'u' ñuu nuu chà'nda ra tiñu, ku'va ra yi nuan, kàti ra. ²⁴Va yakan tüvi nī ka'an ña ma ña kà'an ra chi'an. Takān kūu tajan kēan

chàndakatu'an nuu ma'á ña. Ta te'en nāka'an ña nuu ma ma'á ña:

—¿Nayi ndakai nuu ra vitin?, kùuniun, yo'o ma'á —kàtian.

Ta te'en nāka'an ndio ma ma'á ña chi'an:

—¡Na ndakaun xini Xuva ra jàkunduta nuu ra! —kàtian.

²⁵Tajan numini kēan kuà'an ña nuu nàndi Rey Herode. Ta te'en kīcha'a kà'an ña chi'in ra:

—Kùunī ña ni vitini ku'vaun xini Xuva ra jàkunduta iin tichi ko'o nui —kàtian chi'in ra.

²⁶Ta ora chīni ra ña kà'an ña takan, nduva'a kuii nda'vi kùuni ra. Va tava cha chīni ma ndra ka'iin xiin ra ña chā'a ra tu'un nuan, yakan va ìyo yi ña ja'a ra ma ña chikan ña nuu ra. ²⁷Yakan va tachi ndio ra iin jandaru ña kuka'nda ra sukun Xuva nuu indii ra tichi vekaa. ²⁸Takan kūu tajan kēe ndio ma jandaru kuà'an ra nuu indii Xuva vekaa. Ta ora chāa ndio ra nuu indii ra, ta chā'nda ra sukun ra chi'in machiti. Tajan chāndaka ndio ra yi iin nuu ko'o nuu ña tivaa ikan. Ta yakan chāndaka ña yi nuu ma'á ña.

²⁹Takan kūu ta ora chīto ma ndra jàkua'a chi'in Xuva ña chī'í ra, tajan chāki'in ndra ma ñunda'yu ra. Ta chākuchi ndra yi. Takan tā'an Xuva ra jàkunduta.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan kūti'vi ma ndra tatun Jesuu chi'in ra. Ta kātitu'un ndra nuu ra ndisaa ña jā'a ndra, ta ña jāna'a ndra nuu ra ndia. ³¹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¡Na'a ndo! ¡Nako'o iin nuu taxiin nuu tüvi ñivi! Ta ikan nindeo ita'vi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Takan kàti Jesuu chi'in ndra, ti nduva'a kuii chākoyo kua'a' ñivi nuu ndaa ra chi'in ndra tatun ra, ña nī kuyati ra kachi ra chi'in ndra jà'a na. ³²Yakan va kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra tatun ra tichi lancha iin nuu tàxiin. ³³Va tava kua'a' na ndē'e na nuu kuà'an ndra. Ta nàkoto na ti Jesuu kùu ra ña kuà'an ra chi'in ndra tatun ra tichi lancha. Tajan ndisaa ndio ma ñivi kandakunu na kuà'an na nuu ni chaa ndra. Ta ji'na ga na chāa, tajan chāa ndra. ³⁴Takan kūu ta ora nūu Jesuu ma lancha, ta ndē'e ra ña ka'iin kua'a' ñivi. Ta kūnda'vini ra na,

ti ka'lin na takua ka'lin iin mvechala ña tüvi chito'o. Tajan kicha'a jàna'a ra kua'a' tu'un Ndioo nuu na. ³⁵Ta ora cha kua ini, tajan chāa ndio ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra. Ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Cha ini kùu yi vitin. Ta i'ya ti iin nuu tàxiin kùu yi.

³⁶Yakan va, ¿a va'a tu jandutáun ma ñivi, ta na ku'un na nuu nì'i na jàta na ña kachi na? —Takan kàti ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra.

³⁷Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Maa ndo na ku'va ndo ña kachi na! —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndra nuu ra:

—¿Ta naja ja'a ndi, ta ni'i ndi xu'un' ña jata ndi ma paan, tu tüvi yi? —kàti ndra.

³⁸Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—¡Kuànde'e ndo, nde'o naja ta'an paan ñyo nuu ndo! —kàti Jesuu.

Ta ora chānde'e ndio ndra nuu ka'lin yi, ta te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—U'un paan, ta uvini tiaka' indii —kàti ndra.

³⁹Takan kūu tajan tāchi Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na ka'an ndra chi'in na, na kuiin ta tia ta tia na nuu ita yuta' ikan. ⁴⁰Tajan chākuiin na kuenda iin cientu ta kuenda uvi xiko uchi na. ⁴¹Ta ikan jan kī'in ndio Jesuu ma ndi u'un paan ta ndi uvi ta'an tiaka'. Tajan ndē'e ra iti' andivi, ta te'en kà'an ra chi'in Ndioo:

—Ta'vindioun Ndioo. Ti chā'un ma paan ta tiaka' nuu ndi —kàti Jesuu.

Tajan jākuaati ra ma paan chi'in tiaka'. Ta chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na nata'vi ndra yi nuu na. ⁴²Takan kūu ta chāchi ndisaa na nda kati chitu va'a tichi na. ⁴³Ta uchi uvi ga tuka kùu yi ña chākoso yi ora chīnu chāchi na. ⁴⁴Yakan va ma ndra chā'a Jesuu ña chāchi, u'un mii ta'an ndra kùu ndra.

Chika Jesuu nuu takuii (Mt. 14:22-27; Jn. 6:15-21)

⁴⁵Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan tāchi ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, na ndaa ndra tichi lanha. Ta ji'na ndra na keta chiyo ndra ñuu Betsaida. Ta rakan,

juuni yanga ndōo ga ra kà'an ra chi'in ñivi ña ni ku'un ra. ⁴⁶Ta ora cha ndi'i na ndùta, tajan ndāa ndio Jesuu iin yuku ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. ⁴⁷Takan kūu ta ora cha kuna'a, ma lancha ikan cha kēta run nda java lakuna chi'in ndra. Ta Jesuu ti juuni ndaa ra yu'u lakuna nuu ndākoo ndra ra. ⁴⁸Ikan ndaa Jesuu ora ndē'e ra ña nduva'a kuii cha chitatu ndra ña jākunu ndra run chi'in yutun xa'nda nuu. Ti vaji ni'i jà'a ndra ña nakunu run, va töve chika nda'a' ndra ti ya'a ni'i chàkin ma tati. Yakan va ìyo yi a kaa uni na'ani ora kēe Jesuu ña chika ra kuà'an ra nuu takuii iti' kuà'an ndra. ⁴⁹Takan kūu ta ora ndē'e ndra ña chika Jesuu vachi ra nuu takuii xiin lancha ndra, ta kùuni ndra ña iin ni'na kùu yi ña chika yi vachi yi

Chika Jesuu nuu takuii (6:45)

niku. Ta iin kuvaani ndra ña nduva'a kuii yū'vi ndra. ⁵⁰Vati tandi'i ndra ndē'e ndra yi, yakan va yū'vi ndra. Ta ikan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¡Na yū'vi ndo!, ti mai kùì. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

⁵¹Ta ikan jan jāyatin ndio ra ra nuu ka'iin ndra tichi lancha. Tajan ndāa ndio ra tichi run. Ta ma ora ikani kūtaxin ma tati ña chàkin yi. Ta ndrakan ndava kuà'an anima ndra ña jā'a yi takan ora chāa Jesuu. ⁵²Vati takā'an kuu kutunini ndra ma ndatu jā'a Jesuu chi'in paan. Ta ni takā'an nakoto va'a ndra nda chi'in ndatu kùu yi ña jā'a ra yi.

Jànda'a Jesuu ñivi ku'vi ìyo ñuu Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³Takan kùu ta ora cha kēta chiyo ndio ndra ma ñu'u' Genesaret. Ta ikan chū'ni ndio ndra ma lancha ndra yu'u lakuna. ⁵⁴Ta ikan jan nùu ndio ndra run. Ta numini nākoto ma ñivi ra, ti Jesuu kùu ra. ⁵⁵Takan kùu ta ora ndē'e ndio ma ñivi ña chāa ndio Jesuu ikan, ta numini kàtitu'un na nuu tandi'i ma ñivi ìyo ñu'u' ikan. Tajan kīcha'a ndio na chāndaka na ndian ku'vi chi'in ti'va nuu chīto na nuu ndaa Jesuu. ⁵⁶Yakan va nda nikuuni nuu chà'an Jesuu, a ñuu kuati a ñuu na'nu a tichi ku'u, ikan jātu'va na ma ndian ku'vi yu'u kai a nuya'vi nuu chàkunuu ra. Ta chikan na ñamani nuu Jesuu na ku'va ra ke'e ma ndian ku'vi, jin tu ja'mani ra. Ta ndisaa ma ndian kē'e ja'ma ra, ndà'a na jà'a ndatu ra.

Kàtitu'un Jesuu nda ña kùu ma ña jàndokini ma ñivi

(Mt. 15:1-20)

7 ¹Iti' ñuu Jerusalén kīchi ndra fariseu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo. Ta ikan jan jākuyatin ndio ndra ndra nuu ndaa Jesuu. ²Ta ndrakan ora ndē'e ndra ña jà'a ndra jàkua'a chi'in Jesuu ña kàchachi ndra, va tūvi nākata ji'na ndra nda'a' ndra. Yakan va kā'an ndra chata ndra jàkua'a chi'in Jesuu, ti tūvi ndoo nda'a' ndra takua ìyo ma costumbre ñivi judú. ³Ti ndian fariseu chi'in ndian judú, jà'a na ma ña jà'a ma ndian chiyo taji'na. Ta ndiakan ti tūvi kuu kachi na tu takā'an ndoo nda'a' na. ⁴Ta ora kichaa na ña chā'an na nuya'vi, na kùu kachi na, tu takā'an nakata na nda'a' na ndia. Ta juuni ìyo inga costumbre ña jà'a na ndia, takua jà'a na, ña nākata na yachin, kasitu, kisi, chi'in yuvi. ⁵Yakan va te'en kīcha'a chīkatu'un ndra fariseu chi'in inga ndra jàkua'a tutu Ndioo nuu Jesuu:

—¿Naja tūvi jà'a ndra jàkua'a chi'un ma costumbre jà'a ndian chiyo taji'na? Ña tūvi nākata ji'na ndra nda'a' ndra ta kachi ndra —kàti ndra nuu Jesuu.

⁶Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Ña ndicha kùu ña kā'an ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nàni Isaía kuenda ndo. Ti tūvi jà'a ndo ma ña kà'an ndo. Ta Isaía ti te'en kā'an ra, niku:

Ma ñivi jàka'nu Ndioo jàka'nu na ra chi'in tu'un kà'ani na, va tüvi jàka'nu na ra chi'in anima na.

⁷Ta tüvi nda kuenda kùu yi ña jàka'nu na Ndioo.

Ti ma tu'un ña jàka'nu na Ndioo, tu'un kà'an ñivini kùu yi.

Ta ma ñivi ikan kà'an na, ti tu'un Ndioo kùu yi.

Takan kà'an ra Isaía chíyo taji'na. ⁸Ti ndyo'o, ndàkoo ndo ma ña kà'an Ndioo ña jà'a ndo, ta jà'a ndo ma tu'un jàna'a ñivini.

⁹Takan kùu ta te'en nàka'an tuku Jesuu nuu ndra ndia:

—Ya'a ga chìnuni ndo ma costumbre ña jà'a juuni maa ndo. Va ma tu'un Ndioo töve jàchi'in ndo yi, ¹⁰ti te'en kàti Moisés taji'na: “¡Na jaka'nu ma tatáun chi'in ma'un!” “Tatu kanduva'un tatáun, a ma'un, ta ka'ndaun kuenda ña kuviun jà'a inga ñivi”, kàti Moisés. ¹¹Va ndyo'o ti te'en kà'an ndo: “Na vâ'a tu iin ra'ii küuni ra tindee ra tatá ra chi'in ma'á ra.” Ta rakan ti te'en kà'an ra nuu vi: “¡Na kùu ga tindei ndo! Ti cha tãva siin ndisaa ña ìyo nui ña ni sokói yi nuu Ndioo.” Takan kàti ra nuu tatá ra chi'in ma'á ra. ¹²Ta juuni kà'an ndo, ti yo kà'an te'en vitin, tüva ìyoni na tindee na tatá na chi'in ma'á na. Takan kùuni ndo. ¹³Va yu'u kà'in chi'in ndo, ti kua ikan jà'a ndo ña jàchiyo ndo tu'un Ndioo. Ti kùuni ndo ja'a ndo ma costumbre maa ndo. Ta juuni ma yakan jàya'a ndo yi nda nuu ñivi ndo ndia. Ta juuni ìyo inga tuku ña jà'a ndo ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra fariseu ta ndra jàkua'a tutu Ndioo.

¹⁴Takan kùu tajan kãna tuku Jesuu ñivi nuu ndaa ra. Ta te'en nàka'an ra chi'in na:

—¡Taso'o va'a ndisaa ndo ña ni ka'in chi'in ndo! ¡Ta na kutunini ndo yi ndia! ¹⁵Ni'iin ña chàchi ñivi tüvi jàkini yi anima na chi'in chinituni na. Va ña kèe chinituni na kùu ma ña jàkini na. ¹⁶¡Yakan va tuva ìyo chinituni ndo na kuni ndo! —kàti Jesuu.

¹⁷Takan kùu ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, ta kèe ndio ra kuà'an ra nuu ìyo ve'e ña kīndoo ra. Tajan kī'vi ra ma tichi ve'e chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Tajan te'en kīcha'a ndio ndra chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Nayi kùuni ma ña jàna'un nuu ma ñivi kà'an yi? —kàti ndra.

¹⁸Ta te'en nàka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿A juuni ya'a ndava xini ndo ña tüvi kùtunini ndo ña kã'in? ¿A tüvi chīto ndo, ti ndisaa ña chàchi ñivi tüvi jàkini yi

chinituni na? ¹⁹Ti tüvi chàa yi nda chinituni na. Chàa yi va nda nuu chitini na. Tajan tàva na yi ora chàti na —kàti ra.

Yakan va chi'in tu'un i'ya kùuni ra ka'an ra, ña ndisaa ma ña chàchio, va'a yi. ²⁰Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Ndicha ti ña jàkini chinituni na, va kùu yi ma ña kèe chinituni na. ²¹Ti tichi chinituni na kèe ma ña kini chànini na. Ti kùuni na ki'vi na chi'in ñivi ña'a' takà'an tanda'a. Ta juuni chi'in chinituni na, kùuni na su'u na, ta kùuni na ka'ni na ñivi. ²²Ta juuni kùuni na ki'vi na chi'in iin ña'a cha ìyo ii, ta ña'a chi'in ra'ii cha ìyo ñasi'i ndia. Ta ya'a kùuni na kukuika na. Ta kùuni na jati'ini na, ta kùuni na janda'viña'a na, ta chàta'ani na ja'a na kuati nuu nde'e tandi'i ñivi. Ta ndiakan, na tüva jaña na ña jà'a na yi. Ta xaani na ndè'e na inga ñivi cha'a' ña ìyo nuu na. Tajan kà'an ndio na chata ñivi. Ta jàka'nu na juuni maa na. Ta jà'a na ma ña kùuni maa na jà'a na. ²³Ndisaa yakan ña kini kèe chinituni na kùu yi. Ta yakan kùu yi ña jàkinini yi anima na.

Iin ña kichi inga ñuu chìnunian tu'un Jesuu

(Mt. 15:21-28)

²⁴Takan kùu ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, tajan kèe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Tiro ta Sidón. Ta ora chāa ra ñuu ikan, tajan ki'vi ra iin tichi ve'e. Ti kùuni ra ña koto nī'iin na ña chāa ra. Va nī kuu kundii xe'e ra, ²⁵⁻²⁶ti numini chīto iin ña'a kichi iti' ñu'u' Sirofenicia ña cha chāa Jesuu. Ta yakan ti yūvi ña judú kùan. Ta ìyo iin ña se'an ña ndiso tati xaan kīndoo ve'an. Yakan va, ma'á yakan chà'an ña nuu indii Jesuu. Ta chūnandi chitian nuu ra. Ta kīcha'a chikan ña ñamani nuu Jesuu na tava ra tati xaan ndiso ñase'an kīndoo ve'an. ²⁷Ta te'en nāka'an ndio Jesuu ña jàkuuni ra kà'an ra nuan:

—Ji'na kuatun, na tindee ji'nai ñivi se'e Ndioo ìyo ñuu Israel! Ti na kùu namaa yo ña chàchi na nuu na, ta ku'va yo yi kachi ina. —Takan kàti Jesuu ti yūvi ñivi ñuu Israel kùan.

²⁸Ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Ndicha ña kà'un yo'o Racha'nu, va nda ma ina chàchi ri che'e chitá xuu mesa jā'a ma ndiakwati —kàtian.

²⁹Ta ora chīnu kà'an ña takan, ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Ya'a va'a nāka'un. Cha kùu ku'un ve'un, ti cha kēe tati xaan ndiso ma ña se'un. —Takan kāti Jesuu chi'an.

Tajan kēe ndioan kuà'an ña ve'an. ³⁰Takan kūu ta ora chāa ña ve'an, ta ikan nāta'an ña ñase'an, ña kàndian nuu chito, ña cha kēe ma tati xaan kuñuan.

Jesuu jànda'a ra iin ra ñi'i ta so'o

³¹Takan kūu tajan kēe ndiko Jesuu ma ñuu Tiro. Ta ikan yā'a ra ñuu Sidón. Ta juuni yā'a ra kua'a' ñuu kuati ìyo ñu'u' Decápolis. Ta ikan jan chāa ndio ra ma lakuna nàni Galilea. ³²Takan kūu ta ora chāa ra yu'u lakuna ikan, ta chāndaka na iin ra so'o ta ñi'i nuu ndaa Jesuu. Tajan chikan na iin ñamani nuu Jesuu na janani ra nda'a' ra chata ma ra so'o, ikan na nda'a ra. ³³Tajan tīin Jesuu nda'a' ra, ta kuà'an ra chi'in ra iin nuu tüvi nde'e ñivi. Ta ikan tī'i ra xini nda'a' ra tichi so'o ma ra so'o. Tajan tīvisii Jesuu xini nda'a' ra ta jānani ra yi nuu yaa ma ra so'o. ³⁴Tajan ndē'e Jesuu iti' andivi. Ta tāxini ra. Ta te'en nāka'an ra chi'in ma ra so'o:

—ǰefata! —ña kùuni yi kà'an yi: ǰNa nuna yi!, chi'in tu'un kà'an Jesuu.

³⁵Takan kūu ta juuni ora ikani, nūna so'o ma raso'o. Ta ndā'a yaa ra ndia. Ta kùu naka'an ra. ³⁶Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ikan:

—ǰNa kàtitu'un ndo ña jā'i nuu inga ñivi! —kàti ra.

Va ma ñivi ikan, ti tüvi nī jachi'in na ña kà'an ra. Ti vi'a kàtitu'un na ña jā'a ra nuu inga ñivi. ³⁷Takan kūu ta ndava yū'vi maania na ña jà'a ra takan. Ta te'en kīcha'a na kà'an na:

—Ndisaa ña jà'a ra'ya, va'a yi. Ti nda ndian so'o chini jà'a ra, ta nda ndian ñi'i, kùu naka'an na jà'a ra —kàti na.

Jesuu chà'a ra ña chàchi kumi mii ñivi

(Mt. 15:32-39)

8 ¹Takan kūu ta inga kivi kūti'vi kua'a' tuku ñivi. Ta tūkuia nda'a na ña kachi na. Ta yakan va kāna Jesuu ma ndra jākua'a chi'in ra. Ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ndra:

²—Ndava u'vi animai kùuni ña nde'i ñivi i'ya, ti cha kēta uni kivi ìyo na chi'in. Ta vitin tüva ña kachi na. ³Tatu tachì na ña na ku'un na ve'e na, ña kua takà'an kachi na,

kunaa na tichi iti', najaka. Ti ìyo ñivi kichi chika. —Takan kàti Jesuu.

⁴Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra te'en nāka'an ndra:

—¿Naja kua ja'a yo ta kùu ni'o ña kachi na iin nuu taxiin tüvi ñivi? —kàti ndra.

⁵Ta te'en kīcha'a chīkatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¿Naja paan nda'a ndo?

—¡Uchani yi! —kàti ndra.

⁶Tajan kīcha'a nāka'an Jesuu:

—¡Na ka'an ndo chi'in na na kunandi na nuu ñu'u'!

Tajan kī'in ndio ra ndi ucha ta'an ma paan. Ta kā'an ra chi'in Ndioo chi'in yi na ja'íí ra yi. Tajan chā'nda java ra ndisaa yi. Tajan chā'a ra yi nuu ndra jàkua'a chi'in ra na ku'va ndra yi kachi ñivi. ⁷Ta juuni ndā'a ndra uvi uni tia tiaka' ndia. Ta juuni kī'in Jesuu ndri, ta kà'an ra chi'in Ndioo na ja'íí ra ndri. Tajan chā'a ra ndri nuu ndra jàkua'a chi'in ra na nata'vi ndra ndri nuu ma ñivi. ⁸Takan kūu ta ma ñivi ikan chāchi na nda kati chitu va'a tichi na. Ta jākutua na ucha ga tuka chi'in ña chākoso. ⁹Yakan va ma ndian chāchi cha yatin kumi mii ta'an ñivi kùu na. Tajan tāchi ndio Jesuu na, na ku'un na ve'e na. ¹⁰Takan kūu tajan ndāa ndio Jesuu tichi lancha chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ña kàcha'an ndra iti' ñu'u' Dalmanuta.

Ndra fariseu chikan ndra nuu Jesuu na ja'a ra iin ndatu nuu ndra

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹Takan kūu tajan chāa ndra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra chi'in ra, nde'o tu takan kùu ni'i ndra kua tisokuati ndra ra. Yakan va chikan ndra na ja'a Jesuu iin ndatu nuu ndra, nde'o tu ndicha ña vāchi ra kuenda Ndioo. ¹²Takan kūu ta ora kā'an ndra takan tajan tàxiin kīndoo Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—¿Naja chikan ma ñivi ìyo vitin ña jà'i iin ndatu, na nde'e na? Va yu'u kà'in ña nī'iin cha'a' tüvi ni nde'e na nī'iin ndatu —kàti Jesuu.

¹³Takan kūu tajan ndākoo Jesuu ma ñivi ikan yu'u lakuna, ta ndāa ra tichi lancha chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ña ku'àan ndra inga chiyo lakuna.

**Kàti Jesuu ti ma tu'un jàna'a fariseu kùu yi takua kùu
ma yuchan iya
(Mt. 16:5-12)**

¹⁴Takan kùu ta ora cha kàcha'an ndra inga chiyo lakuna, ta nàani ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kùnda'a ndra ña kachi ndra. Ta uvanuu ni ma paan indii tichi lancha. ¹⁵Ta te'en nàka'an Jesuu chi'in ndra:

—Ja'a va'a ndo kuenda ma yuchan iya ndra fariseu, ta yuchan iya Herode ndia! —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁶Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra nàtu'un ta'an ndra, ti tüvi naa ndra tiá paan. ¹⁷Takan kùu ta numini nakùuni Jesuu ña nàtu'un ndra. Ta te'en kicha'a kà'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo ña tüvi nàa ndo paan? ¿A takä'an kuii kutunini ndo ña tüvi chà'a ndo kuenda? ¿A ya'a ndasii chinituni ndo ña kà'an ndo takan? ¹⁸Ndicha kuii ti ìyo tinuu ndo. Va tüvi ndè'e ndo ña kùu. Ta juuni ìyo so'o ndo, va tüvi chini va'a ndo. ¿A tüvi chàku'uni ndo? ¹⁹Ora nàta'vì u'un ta'ani paan kuenda u'un mii ñivi, ¿ta naja ta'an tuka chitu chàkoso ndàki'in ndo? —kàti Jesuu.

Ta te'en nàka'an ndra:

—Uchi uvi ta'an yi.

²⁰—Ta ora nàta'vì ucha ta'an paan kuenda kumi mii ñivi, ¿ta naja ta'an tuka chitu chàkoso ndàki'in ndo?

Ta te'en nàka'an ndra:

—Ucha ta'an yi.

²¹Ta te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—¿Ta naja takä'an kutunini ndo ña Ndioo tachi yu'u? Ti ma tu'un kàtitu'in nuu ndo töve kùuni yi ka'an yi cha'a' paan ña chàcho. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

Jànda'a Jesuu iin ra kuaá ñuu Betsaida

²²Takan kùu tajan chāa ndio ndra ma ñuu Betsaida. Ta ikan ndàka na iin ra kuaá. Chāa na nuu ndaa Jesuu na janda'a ra ra. ²³Takan kùu tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ma ra kuaá, ta ndàka ra ra kuà'an ra nda yu'u ñuu. Ta ikan jätii Jesuu tinuu ma ra kuaá chi'in takuii yu'u ra. Ta jündii Jesuu nda'a' ra chata tinuu ra. Ta chikatu'un ra nuu ra tu kùu nde'e ra iin nakuyi. ²⁴Ta kicha'a kà'an ma ra kuaá te'en:

—Ndè'i, ña ma ñivi kàa na takua kàa iin yutun kàndani
—kàti ra.

²⁵Yakan va ma Jesuu jündii ndiko ra nda'a' ra chata tinuu ma ra kuaá. Tajan nānde'e kachin va'a ndio ra. Takān kūu ña ndā'a ma tinuu ra, ña kùu nde'e kachin va'a ra ndisaa nakuyi. ²⁶Yakan va ora chīnu jànda'a Jesuu ra, tajan tāchi ndio ra ra, na ku'un ra ve'e ra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¡Na kīchi gaun ma ñuu i'ya! —kàti Jesuu chi'in ra.

Kàtitu'un kachin Petu', ti Jesuu kùu ra Cristu

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷Takan kūu ta ora chīnu jà'a Jesuu ña'a, ta kuà'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra iti' ndu'va ña ìyo yu'u ñuu nàni Cesarea Filipu. Ta tichi iti' kuà'an ndra te'en kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Ndyo'o xaa! ¿Nda ra kùu yu'u, kàti ma ñivi?

²⁸Ta te'en nāka'an ndra:

—Ìyo ñivi kà'an, ti yo'o kùu Xuva ra jàkunduta. Ta ìyo inga ndian kà'an, ti kùun ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nàni Elía. Ta inga na kà'an, ti kùun iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku —kàti ndra.

²⁹Tajan te'en kīcha'a chīkatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¡Ta ndyo'o! ¿Nda ra kùì?, kùuni ndo —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an Petu' nuu Jesuu:

—¡Yo'o kùun ra Cristu, ti nuu yo'o tàva Ndioo tiñun!

—Takan kàti Petu' chi'in ra.

³⁰Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Na kà'an ndo ña'a chi'in nī'iin ñivi! —kàti ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹Takan kūu ta te'en kīcha'a jàna'a Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, kua'a' tundo'o ni nde'i. Ti ma ndian cha'nu chi'in ma ndra sutu, ta ma ndra jàkua'a tutu Ndioo, tüvi chīnuni ndra ma ña kà'in. Yakan va yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni nde'i kua'a' tundo'o. Ta ni ka'ni ndra yu'u.

Ta tichi uni kivi ni nataku ndikoi. ³²—Te'en kàti kachin va'a Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Takan kūu tajan tāva ni'i siin Petu' Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—¡Na vā'a' jà'un takan! —kàti Petu' chi'in Jesuu.

³³Tajan ndikoni'i Jesuu ndē'e ra tiá ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an xaan ra nuu Petu':

—¡Na jañaun ña kà'un, yo'o Petu'! ¡Ta na kundachiyo ma kui'na jàtiñu chi'un! Ti ma ña chàniniun töve induku yi chi'in ma ña chànini Ndioo. Ti chàniniun takua chànini ma ñivi ñyo ñuñivini. —Takan kàti Jesuu chi'in Petu'.

³⁴Takan kūu ta numini kāna Jesuu tiá ma ndra jàkua'a chi'in ra, chi'in ma ñivi ka'lin chi'in ndra ndia. Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Tu ñyo iin yo kùuni jakua'a chi'in na jaña na ma ña chànini na jà'a na, ta na ku'un na chatai, ta kuiso na kruu. Yakan va ña'a kùuni yi ka'an yi ña na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o. ³⁵Ti ma ndian kùuni koo ñuñivi kuenda juuni maa na töve ni kakú na. Va ma ndian kuvi cha'a' ña chìnuni na ma tu'un kà'in, ndiakan kùu ma ndian ni kakú. Ta ni koo na chi'in endeeni. ³⁶Ta juuni tükuii nda kuenda yi tu iin ra'ii nì'i ra tandi'i ña ñyo ñuñivi, tuva töve nì'i ra nuu koo ra endeeni chi'in Ndioo. ³⁷Yakan va ni'iin ma ñivi ñyo ñuñivi i'ya kúu jata na ma kivi ni koo na endeeni. ³⁸Yakan va tu ñyo ndian kukanuu chatai, ta chata ma tu'un kà'in nuu ma ñivi töve chìnuni, ta ñyo kuati ka'lin i'ya, nda yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ni kukanui ora ni kichaa ndikoi chi'in tati jà'a tiñu nuu Ndioo. Ti ma ora ikan ni tachi tatái yu'u chi'in ndatu ra.

9 ¹Ta juuni te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:
—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti ñyo ndian ka'lin i'ya tūvi ni kuvi na nda kati nde'e ji'na na ña kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndatu ra —kàti Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

²Takan kūu ta ora yā'a iñu kivi, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra iin yuku sukun. Ta ndàka ra Petu', Jandiau chi'in

Xuvani ndia. Ta juuni nuu ma ndra kuà'an chi'in ra jāma kua kàa ra, ³ti ma ja'ma ñũ'u ra, nduva'a kuii kīndoo tacha yi ta kuichin ga yi ña nĩ'in ñivi iyo ñũñivi kũu nakata na yi takua kàa ja'ma Jesuu ikan. ⁴Ta juuni ndē'e ndra Elía chi'in Moisés ña nàtu'un ndra chi'in Jesuu. ⁵Tajan te'en nāka'an ndio Petu' chi'in Jesuu:

—¡Matru! ¡Ya'a va'a ña ka'iin yo i'ya! ¡Na ku'un ndi kuja'a ndi uni lomara, iin yi kuendaun ta inga yi kuenda Moisés, ta inga yi kuenda Elía!

⁶Takan nāka'an Petu', ti ni tüvi ch̄ito ra nayi kà'an ra ti ya'a yù'vi ra chi'in nduvi ndra ka'iin chi'in ra ora ndē'e ndra ña kàa Jesuu takan. ⁷Takan kũu tajan nũu iin viko nu'u. Ta chāsi yi Jesuu. Ta te'en nāka'an iin tati kēe tañu viko ikan:

—Ra'ya kũu se'e mai. ¡Na jachi'in ndo ña kà'an ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

⁸Ta nunuuni ora ndē'e ndra xiin ndra nĩ'in ga ndra tüva ndē'e ndra ndra. Ma'iin nia ma Jesuu ndē'e ndra ña ndaa.

⁹Takan kũu ta ora nũu ndra ma yuku ikan, tajan kàtitu'un Jesuu nuu ndra ña na kàtitu'un ndra nuu nĩ'in ñivi ma ña ndē'e ndra nda kati natakua ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo.

¹⁰Yakan va ndikiva'a xe'eni ndra yi tichi chinitunini ndra, vaji chīkatu'un ta'an ndra juuni nuu ma ndra nayi kũuni ma tu'un nàtaku kà'an yi. ¹¹Takan kũu ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—¿Ta naja kà'an ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo ña ji'na Elía ni kichi? —kàti ndra.

¹²Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha ti Elía ji'na ra ni kichi, ti ni jandova'a ra ndisaa nakuyi. Vati ma tutu Ndioo kàti yi, ti yu'u ra Se'e ñivi ña tāchi Ndioo, ni nde'i kua'a' tundo'o. Ta tüvi ni jachi'in na ña ni kà'in. ¹³Va yu'u kàtitu'in nuu ndo, ti Elía cha kichi ra. Va java jāti'ini na chi'in ra. Ta takan jāchinu ma tutu Ndioo ma ña kà'an yi ña ni kũu niku —kàti Jesuu.

Jànda'a Jesuu iin rayoko ndiso tati xaan

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴Takan kũu ta ora chāa ndiko Jesuu chi'in ndra chà'an chi'in ra nuu ndàkoo ra inga ndra jākua'a chi'in ra, ta ikan nāta'an ndra ndra ña ka'iin locho kua'a' ñivi nuu ka'iin ndra.

Ta juuni ka'lin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ndia, ña kànita'an yu'u ndra chi'in ndra jàkua'a chi'in Jesuu. ¹⁵Takan kùu ta ora ndē'e na Jesuu, ta ndisaa na chā'an na chākaña'a na chi'in ra, ti ya'a chīsii na ña ndē'e na ra. ¹⁶Ta te'en kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu na:

—¿Nda cha'a' kànita'an yu'u ndo chi'in ndra? —kàti ra.

¹⁷Ta te'en nāka'an iin ma ra ndaa ikan:

—Matru, nda che'e kīchai i'ya, ta ndākai iin rase'i, ti ndiso ra tati xaan. Ta endee kindoo ñi'i ra jà'a yi. ¹⁸Ta nda nikuuni kèta ra ta tìin ma tati xaan ikan ra. Ta jànduva yi ra nuu ñu'u'. Ta endee kèe xikiñu iti' yu'u ra jà'a yi. Ta endee kari'u nu'u ra ta kindoo yutun ra jà'a yi. Yakan va cha chīkain ñamani nuu ndra jàkua'a chi'un na tava ndra ma tati xaan ndiso ra. Va juuni kùu ja'a ndra yi —kàti ra.

¹⁹Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Ndyo'o ñivi tüvi chìnuni. ¿A ndisaa tiempu koi chi'in ndo?, kùuni ndo. ¿Ta naja ga tiempu kùndei ndo tiá, ña tükuii chini ndo ña kà'in? ¿Na kichi ndaka ndo ma ra ku'vi nui i'ya! —kàti ra.

²⁰Tajan chāndaka ndio ma tatá ra ra nuu ndaa Jesuu. Ta ora ndē'e tati xaan Jesuu, ta jā'a yi ña nàtiin ndiko ña chi'i i'i ra. Ta ikan jan ndūva ra nuu ñu'u' jà'a yi, ta endee chīkotuvi ra. Ta kēe xikiñu yu'u ra jà'a yi. ²¹Ta chīkatu'un ndio Jesuu nuu tatá ma rayoko ikan:

—¿Naja tiempu ìyo ña cha kīcha'a yi tìin yi ra?

Ta te'en nāka'an ma tatá ma ra ku'vi:

—Nda ora kùu ra ravalì. ²²Ta cha kua'a' cha'a' jānduva ma tati xaan ikan ra nuu ñu'ú, a tichi takuii ña kùuni yi ka'ni yi ra. Yakan va tu kùu ja'un iin ñamani ña na kunda'viniun ndi, ta janda'un ra. —Takan kàti tatá ra chi'in Jesuu.

²³Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un ña tu kùu ja'i yi? Nda ña nikuuni kùu ja'a yo, tuva chìnunio —kàti ra.

²⁴Takan kùu ta ma tatá ma rayoko ikan kīcha'a ra kà'an ni'i ra:

—Yu'u va cha chìnunì. ¿Na tindeun yu'u, na chinunì tiaga!

²⁵Ta ora ndē'e Jesuu ña nduva'a kuii chākoyo kua'a' ñivi nuu ka'lin ndra, ta te'en kīcha'a kà'an xaan ra nuu tati so'o ta ñi'i ndiso ma rayoko ikan:

—Yo'o tati xaan ta so'o, na keun kuñu ra'ya. Ti yu'u kà'an chi'un. ǀTa na kǀvigaun kuñu ra inga cha'a! —kàti Jesuu.

²⁶Takan kũu ta iin nànda'yuni ma tati xaan ikan, ta jā'a yi ña na tiin ndiko ma ña chǀi' i' ra. Tajan kēe ndio yi ra. Ta ndōo ra kàndii ra takua kàndii iin ña chǀi' jā'a yi. Yakan va kua'a' ma ñivi kà'an ña chǀi' ra. ²⁷Tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ma rayoko ikan. Ta kǀni' i' ra ra. Tajan ndēta ndio ra chũndaa ra.

²⁸Takan kũu ta nunuuni kǀ'vi Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra iin tichi ve'e nuu tũvi ñivi. Ta te'en kǀcha'a chǀkatu'un ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra:

—ǀTa ndyu'u, naja nǀi kuu tava ndi ma tati xaan ikan? —kàti ndra.

²⁹Tajan te'en nǀaka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na kũu ja'a ndo tava ndo tati te'en tu tũvi kà'an jǀ'na ndo chi'in Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàtitu'un tuku Jesuu naja kua ni kuvi ra

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰Takan kũu tajan kēe Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra iti' ñu'u' Galilea. Ta tũvi kũuni ra ña koto inga ñivi ma iti' kuà'an ndra, ³¹ti kũuni ra jana'a ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta te'en nǀaka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u ra Se'e ñivi tǀchi Ndioo, ni tiin ñivi yu'u. Ta yu'u ni ku'va na ña ka'ni na. Ta ora keta uni kivi ña chǀi'. Ta ni nataku ndikoǀ —kàti ra.

³²Va tǀve nǀi chini va'a ndra ma ña kà'an ra. Ta ya'a ndasii ndra ndakatu'un ndra nuu ma Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kũu ma ra ka'nuga

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³Chǀaa ndra ma ñuu Capernaum. Ta ora kǀ'vi ndra tichi ve'e, ta kǀcha'a chǀkatu'un Jesuu nuu ndra:

—ǀNayi nàtu'un ta'an ndo iti' vǀchi ndo? —kàti ra.

³⁴Va tǀxiin kǀndoo ndra, ti ndicha ña nàtu'un ndra takan ma tichi iti' ña nda ndra kũxini tiá kua ndisaa ndra. Vaji tǀve nǀi ka'an ndra ña chǀkatu'un ra, va chǀto ra nayi nàtu'un ta'an ndra tichi iti'. ³⁵Tajan chũnandi Jesuu. Ta kǀna ra ndi uchi uvi

ma ndra jàkua'a chi'in ra na kichi ndra nuu ra. Ta kicha'a kà'an ra chi'in ndra:

—Tu ìyo iin yo kùuni kuxini, ndiakan kùu ndian nuu ndi'i nia. Ta juuni ndiakan kùu tindee ta'an na, tandi'i ñivi —kàti ra.

³⁶Tajan jündii ra iin ravali ma'ñu ndra. Ta jākunandi ra ra nuu si'in ra. Ta nàka'an tuku Jesuu nuu ndra:

³⁷—Nda yo kì'in kuenda ravali kàa takua kàa ra'ya

Jesuu chi'in iin ravali (9:36)

kuendai, juuni kì'in na yi kuenda yu'u. Ta nda yo kì'in kuenda yu'u, ta yüvi ma'iin ni kì'in na kuenda, ti juuni kì'in na kuenda tatái ra tāchi yu'u.

Ndian tüvi kùuni kuati chi'o juuni tindee na yo

(Mt. 10:42; Lc. 9:49-50)

³⁸Ta te'en nāka'an Xuva:

—Matru, nda che'e ndē'e ndi iin ra jànda'a ñivi, va kà'an ra chi'in siviun. Ta takan tāva ra tati xaan ndiso ma ñivi. Va tava töve chàkunuu ra chi'in yo, yakan va nī cha'a ndi ña jà'a ra yi —kàti ra.

³⁹Ta nāka'an Jesuu nuu ndra:

—Na vā'a' jà'a ndo, ña nī cha'a ndo ja'a ra yi, ti ni'iin ndian kùu ja'a iin ndatu kuendai, na kùu ka'an na chatai. ⁴⁰Ndian tüvi kùuni kuati chi'in yo, juuni na ìyo na ja'a na ñamani nuu yo. ⁴¹Nda ndian nikuuni ku'va na nuu ndo, vaji iin yachini takuii ko'o ndo, tava chàkuu ndo chi'in, ta ndicha ña kà'in ña ma Ndioo ni ku'va ya'vi na.

**Kàti Jesuu ti iin kuati ka'nu kùu yi tuva jachiyo yo ñivio iti'
kuà'an Jesuu**

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴²Tu iyo iin ndiakwati ña chìnuni ña kà'in, va kēta iin racha'nu nuu na ta jàna'a ra kuati nuu na, ta juuni jā'a ma ndiakwati kuati ndia. Va'a ga tuva jaku'un na ma racha'nu tichi takuii tañu'u chi'in iin yoso ndikun sukun ra, ta takan kivi ra. ⁴³Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo nda'un, na ka'ndaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo nda'aniun, ña ku'un andivi nuu koo nditoun ndisaa kivi, kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' nuu kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁴Ta ndakan kùu nuu töve chì'í tindaku, ta kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁵Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo cha'un, na ka'ndaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo cha'un ña ku'un andivi nuu koo nditoun ndisaa kivi kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' nuu kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁶Ta ndakan kùu nuu töve chì'í tindaku, ta kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁷Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo tinuun, na tavaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo tinuun ki'viun nuu chà'nda Ndioo tiñu, kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' ⁴⁸nuu töve chì'í tindaku ta kùu nda'va ñu'ú.

⁴⁹Vati ndisaa yo ni nde'e tundo'o, ti takan kùuni ma Ndioo ña kùva'a yo takua kùva'a ndayu jà'a ñíí. ⁵⁰Va'a ma ñíí. Vatu naa ña u'vá yi, ta kùu jàva'a yo yi inga cha'a'. Yakan va na koo va'a ndo chi'in ta'an ndo ta chi'in inga ñivi takua asin ndayu jà'a ñíí.

Jàna'a Jesuu ña na vä'a' ndàkoo yo ñasi'o

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 ¹Takan kùu ta kēe Jesuu ñuu Capernaum. Ta kuà'an ra iti' ñu'u' Judea, ña kàndii nda inga chiyo yuta Jordán. Ta ora chāa ra ndakan, ta ikan kīcha'a kùti'vi ndiko kua'a' ñivi. Ta ikan kīcha'a ndiko ra jàna'a ra nuu na kua takani jàna'a ra. ²Ta yakan va ora kīcha'a Jesuu jàna'a ra, ta nunuuni chākoyo ndra fariseu nuu ndaa ra. Ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu ra, ti kùuni ndra ki'in ndra ku'va ra:

—¿A va'a ña ndàkoo yo ñasi'o? —kàti ndra.

Te'len chikatu'un ndra nuu ra, ti kũuni ndra tisokuati ndra ra. ³Ta te'len nàka'an Jesuu nuu ndra:

—¿Naja kua kà'an ma tutu Ndioo tãa Moisés taji'na? —kàti Jesuu nuu ndra.

⁴Ta te'len nàka'an ndra:

—Aan, va chã'a Moisés ña kuu ndakoo yo ñasi'o tuva jàndova'a ji'na yo iin tutu ña kà'an ña ndàkoo yo ñasi'o —kàti ndra.

⁵Ta te'len nàka'an tuku Jesuu nuu ndra:

—Takan tãa Moisés, ti ya'a ndava xini ndo. ⁶Ti ora jãtuvi Ndioo ma ñũñivi, juuni jã'a ra ra'ii ta ña'a. ⁷Yakan va va'ani tuva ndàkoo ra tatá ra chi'in ma'á ra, ta tãnda'a ra chi'in ñasi'i ra. ⁸Ta ni nduvi vi kũu vi iin ñivini. Yakan va yũvi uvi vi kũu vi, ti ni ndo'iin vi ta kũu vi iin ñivini. ⁹Yakan va na vã'a', ña ndàkoo yo vi tuva cha jãndo'iin Ndioo yo chi'in vi.

¹⁰Takan kũu ta ora kĩ'vi ndra tichi iin ve'e, tajan kicha'a chikatu'un ndra jàkua'a chi'in Jesuu nuu ra cha'a' ma tu'un nàtu'un ra chi'in ndra. ¹¹Ta te'len nàka'an Jesuu chi'in ndra:

—Nda ra nikuuni tu ndàkoo ra ñasi'i nunuu ra ta kĩ'vi ra chi'in inga ña, iin kuati jà'a ra chata ñasi'i nunuu ra. ¹²Ta nda ña'a' nikuuni tu ndàkoan iian ta kĩ'vian chi'in inga ra, juuni jà'a ña kuati chata ra nunuu chũndaka ña ndia.

Jesuu jà'íí ra ndiakuati

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

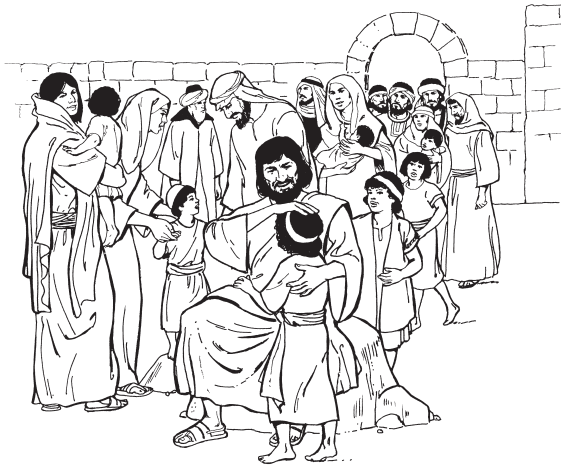
¹³Takan kũu ta chãndaka na ndiakuati nuu Jesuu, na ke'e ra na. Ora ndē'e ndra jàkua'a chi'in ra ña jà'a na, ta kicha'a ndra kà'an ndra:

—¿Na jà'a ndo te'len! —kàti ndra chi'in ma ñivi ndà'a ma ndiakuati.

¹⁴Yakan va ora ndē'e Jesuu ña jà'a ndra, ta kũxaan ra chi'in ndra. Ta kicha'a kà'an ra nuu ndra jàkua'a chi'in ra te'len:

—¿Ku'va ndyo'o, na kichi ma ndiakuati nui! ¿Ta na kãsi ga ndo iti' vãchi na! Ti ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni kàa na kua kàa ma ndiakuati. ¹⁵Ta yu'u kà'in chi'in ndo, ti ma ndiakuati jà'a tiñu chà'nda tatá na nuu na, ta juuni takan ìyo yi ña ku'va yo ka'nda Ndioo tiñu nuu yo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Nuu jà'íí Jesuu ndiakwati (10:13)

¹⁶Tajan chīso ndio ra ma ndiakwati, ta jā'íí ra xini na chí'in nda'a' ra.

Iin ra kuika kà'an chí'in Jesuu

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷Takan kūu ta ora ni ku'un tuku Jesuu, ta endee chīnu iin ra'íí chāa ra nuu ra. Ta chūnandi chiti ra nuu kuà'an Jesuu. Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—jYo'o matru va'a! ¿Nayi kuu jà'i ta chàì nuu koo nditoi ndisaa kivi? —kàti ra.

¹⁸Ta te'en nāka'an Jesuu nuu ra:

—¿Ta naja kà'un ña kùì ra va'a, ta uvani ra va'a ìyo? Ta ma ra va'a kùu Ndioo. ¹⁹¿A cha chītoun ma tu'un kà'an Ndioo nuu tutu tāa Moisés tatiempu? Te'en kà'an yi nuu ma tutu ikan: “jNa kà'niun ñivi! jNa kī'viun chí'in ña'a' yūvi ñasi'un! jNa sū'un ndatiñu ñivi! jNa kà'un tu'un vata chata ñivi! jNa jända'viña'un ñivi! jTa na tiñu'un tataun chí'in ma'un!”

—Takan kàti Jesuu nuu ra.

²⁰Ta te'en nāka'an tuku ra chí'in Jesuu:

—Matru, cha jā'íí tandi'i yi nda ora kūi rayoko —kàti ra.

²¹Ta ora kà'an ra takan ta kīcha'a ndè'e Jesuu nuu ra, ta nduva'a kuii kùnda'vini ra ra. Ta kīcha'a Jesuu kà'an ra te'en chí'in ra:

—Ìyo iin nakuyi takäaga ja'un. ¡Na ku'un kuxiko ndi'un ndatiñun! ¡Ta ku'vaun ma xu'un' nuu ñivi nda'vi! Takan ìyo yi ña jà'un, ikan koo ña kuikaun andivi. ¡Ta kichiun ta ku'un chatai iti' kuà'in! —Takan kàti ra.

²²Ta ora chīni ra ña kà'an Jesuu, ta nduva'a kuii nda'vi kùuni ra ti kùu ja'a ra yi, ti ya'a kuika ra. Yakan va kuà'an ra. ²³Tajan kīcha'a Jesuu nànduku nuu ra iti' xiin ra. Ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ya'a ndetiñu ta kùu ki'vi ndra kuika nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

²⁴Ta ndava yù'vi ndra jà'a ma tu'un kà'an ra. Yakan va te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, ya'a ndetiñu ta kùu chaa yo nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁵Chakùu tiá ndetiñu yà'a iin kameyu xe'e iin kutiku, kua iin ra kuika ña chàa ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁶Takan kùu ta ora chīni tuku ndra ña kà'an Jesuu takan tiaga yù'vi ndra, ta te'en kīcha'a chīkatu'un ta'an ndra:

—¿Tu takan kùu yi, yo kùu kakú tuva takan? —kàti ndra.

²⁷Ta kīcha'a ndè'e ma Jesuu ndra, ta te'en kīcha'a nāka'an ra:

—Kùu kakú ñivi, jà'a juuni ma na, va Ndioo kùu jakakú ra na. Ti ndisaa nakuyi kùu ja'a ra —kàti ra.

²⁸Ta te'en kīcha'a nāka'an Petu':

—Va ndyu'u cha ndākoo ndi ndisaa ña ìyo nuu ndi. Ta tãndikun ndi chataun —kàti ma Petu'.

²⁹Ta te'en nāka'an Jesuu:

—Ndichai ña kà'in chi'in ndo. Nda ndian nikuuni tuva ndakoo na tandi'i ndatiñu na jà'i, ña kùuni na ku'un na chatai, ti kùuni na katitu'un na ma tu'un va'a kà'in ña naja jàkakú Ndioo ma ñivi ñuñivi. Titu cha'a' yu'u ndākoo na ve'e na, ñivi ta'an na, ma'á na, tatá na, se'e na, ta ñu'u' na, ³⁰ndiakan ni ni'i na kua'a' ga ve'e na, ñivi ta'an na, ma'á na, tatá na, se'e na, ta ñu'u' na ñuñivi i'ya inga cha'a', vaji ya'a ndè'e na tundo'o. Ta ma ñuñivi vachi ni koo ndito na ndisaa tiempu jà'a Ndioo. ³¹Ma ñivi yoso nuu vitin ni kakuu iti' chata. Ta ñivi chàkuu iti' chata vitin, ni kakuu iti' nuu.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³²Takan kūu tajan kēe ndio ndra kàcha'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta yoso nuu Jesuu kuà'an ra iti' nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra. Va ma ndrakan ndava yù'vi ndra ña kuà'an ndra iti' chata ra. Ta juuni ndasii ma inga ñivi kuà'an iti' chata ndra ndia. Takan kūu tajan ndē'e Jesuu iti' chata ra, ta kāna ra ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra na kee siin ndra chi'in ra, ti kùuni ra katitu'un ra nuu ndra niyi ni ta'an ra. Takan kūu tajan te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

³³—Cha ch̀to ndo ti iti' i'ya kùu iti' kuà'an ñuu Jerusalén. Ta yu'u ra kùu Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni ku'va ñivi yu'u nuu ndra chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ma ndra kùu matru jàkua'a tutu Ndioo. Ta ndrakan kà'an ndra ña na ka'ni ndra yu'u, ta ni ku'va ndra yu'u nuu ñivi kīchi inga ñuu. ³⁴Ta ni kuàtu'un na yu'u. Ta ni tivi sii na yu'u. Ta ni kani na yu'u chi'in yo'o. Ta ni ka'ni na yu'u ndia. Ta tichi uni kivi nataku ndikoi —kàti Jesuu.

Jandiau chi'in Xuva ch̀kan ndra iin ñamani nuu Jesuu

(Mt. 20:20-28)

³⁵Ta jāyatin Jandiau ta Xuva, ndra se'e Zebedeu nuu Jesuu. Ta kīcha'a kà'an ndra nuu ra:

—Matru, kùuni ndi ña ja'un iin ñamani nuu ndi ña ni ndakan ndi nuun —kàti ndra.

³⁶Ta kīcha'a kàti Jesuu:

—¿Nayi kùuni ndo ña jà'i cha'a' ndo?

³⁷Ta kà'an ndra:

—Ora chaun nuu ni'un ndatun, na ku'vaun ndatun nuu ndi. Ta iin ndi, kunandi chiyo kua'un, ta inga ndi kunandi chiyo satiun —kàti ndra.

³⁸Ta kīcha'a kà'an Jesuu:

—Tüvi ch̀to ndo nayi ch̀kan ndo. ¿A kundee ndo ko'o ndo ña uva ni ko'i? ¿A kuu kunduta ndo indukuni kua ni kundutai?

Takan ch̀katu'un ra nuu ndra ti kà'an ra ti tundo'o ni nde'e ra.

³⁹Ta nāka'an ndra:

—¿Kùu yi! —kàti ndra.

Ta kà'an tuku Jesuu:

—Ndicha kuui, ti ndyo'o ko'o ndo ña uva ni ko'i. Ta juuni kunduta ndo indukuni kua kundutai. ⁴⁰Va na kúu ku'vai kunandi ndo chiyo kua'i a chiyo satin, ti cha kâchin ra Ndioo tatái ndian kunandi yi.

⁴¹Ta ora chîni ndi uchi ta'an ma ndra jâkua'a chi'in ra ña kà'an ndra, ta kûxaan ndra chi'in Jandiau ta chi'in Xuva ndia. ⁴²Va kâna ma Jesuu ndra ta kîcha'a ra kà'an ra nuu ndra:

—Cha chîto ndo ña ìyo ndra chà'nda tiñu nuu ñivi yüvi judú. Ta ndrakan ya'a kini jà'a ndra nuu ñivi chà'nda ndra tiñu, ti kùuni ndra jaka'nu ndra ndra tiá. ⁴³Va chi'in maa ndo na jà'a ndo takan. Ma ra kùuni jaka'nu ra ra tiá, ta kùu ra, ra nuu ndi'inia kua ndisaa ndo. Ta jà'a ra tiñu nuu ndo. ⁴⁴Ta ma ra kùuni kuxini ndo na kumusu ndo ra. ⁴⁵Ti ni yu'u ra Se'e ñivi tâchi Ndioo töve vâchî ña na ja'a ñivi tiñu nui, ti vâchî tîndei ñivi. Ta ni kuvî ti yakan kùu ya'vî ña na kakú kua'a' ñivi —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra Bartimeo ra kuaá

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶Tajan chāa Jesuu chi'in ndra jâkua'a chi'in ra ñuu Jericó. Ta ora kēe ndra ma ñuu ikan chi'in kua'a' ñivi, ta ikan chîkan iin ra kuaá xu'un' nuu nàndi ra yu'u iti'. Ta rakan nàni ra Bartimeo, se'le Timeo. ⁴⁷Ta ora chîni ra ña juu Jesuu ra ñuu Nazaret vâchi, ta kîcha'a ma ra kuaá kànachaa ra. Ta kàti ra:

—ÿYo'o tata racha'nu David na kunda'viniun yu'u!
—kàti ra.

⁴⁸Ta kua'a' na kà'an nuu ra:

—ÿTaxiin koo yu'un!

Va töve jâchi'in ra ña kà'an na. Ta kànachaa ra tiá ni'i:

—ÿYo'o tata racha'nu David na kunda'viniun yu'u!
—kàti ra.

⁴⁹Tajan chūndaa Jesuu. Ta kîcha'a ra kà'an ra:

—ÿNa kana ndo ra!

Tajan cha kâna ndio ndra ra ta kà'an ndra:

—ÿXaa, ndeta! Ti kâna ra ñun —kàti ndra.

⁵⁰Tajan ra kuaá, jâxiin ra ja'ma ìyo chata ra, ta uvaa ndāva ra, ta chāa ra nuu ndaa Jesuu. ⁵¹Ta chîkatu'un Jesuu nuu ra:

—ÿNayi kùuniun ña ja'i chi'un? —kàti ra.

Ta nāka'an ma ra kuaá:
—Matru, kùunī ña jandova'un tinui, ikan na kuu nde'i
—kàti ra.

⁵²Ta kà'an ndiko Jesuu:
—¡Na ku'un, ti chìnuniun ña kà'in! Yakan va cha ndā'un
—kàti ra.

Ta ora ikani kùu nande'e ma ra kuaá. Ta kuà'an ra chata Jesuu iti' kuà'an ra.

Jesuu kì'vi ra tichi ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 ¹Ora chani kuyatin ndra ñuu Jerusalén, ji'na yā'a ndra ñuu Betania chi'in ñuu Betfagé nuu iyo yuku Olivu. Ta ni tachi Jesuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' nuu. ²Ta kà'an ra chi'in ndra:

—¡Kua'an ndo ma kuariya ikani! Ta ora ki'vi ndo tichi kuariya ikan, ta nde'e ndo iin burru ndikun ña nī'in na takā'an koso ri. ¡Ndachi ndo ri! ¡Ta keñu'u ndo ri kichi ndo!
³Tatu iyo ndian chikatu'un naja ndàchi ndo ri ta kati ndo: “Ti chìniñu'u racha'nu chito'o ndi ri. Ta nunua vàchi ndaka ndiko ndi ri”, kati ndo —kàti Jesuu.

⁴Ta takan kùu ta kēe ndio ndra kuà'an ndra. Ta nāta'an ndra ma burru ndikun ri iin cha'a' yutun veto'o yatini iin yuve'e. Tajan ndāchi ndra yi. ⁵Ta chikatu'un iin ma ndra ka'lin ikan:

—¿Nayi jà'a ndo? ¿Ta naja ndàchi ndo ma burru? —kàti ndra.

⁶Ta nduvi ta'an ndra jàkua'a chi'in Jesuu, kàti ndra naja kua kā'an Jesuu chi'in ndra.

Ta nāka'an ndra iyo ikan:

—¡Va'ani! ¡Kuà'an ndo, tuva takan!

⁷Tajan jündii ndra ja'ma ndra chata ma burru. Ta kēñu'u ndra ri kuà'an ndra nuu Jesuu. Ta chākoso ma Jesuu ri kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén. ⁸Ta kua'a' ñivi chākin ja'ma isukun na tichi iti' kuà'an Jesuu. Ta inga na kāni ndoyo soko yutun ña chā'nda na tichi ku'u iti' kuà'an ra. ⁹Ta takua kà'an ma ndian kuà'an iti' nuu ra, ta takan kà'an ma ndian kuà'an iti' chata ra:

—¡Ya'a jàka'nu yo Ndioo! ¡Ya'a jàka'nu yo ndè'o, ra vàchi kuenda Racha'nu chito'o yo! ¹⁰¡Ya'a jàka'nu yo ra vàchi! Ti

ni ka'nda ra tiñu takua chā'nda racha'nu David tiñu, tatiempu. David kùu ñivi yo. ¡Na jaka'nu yo ra Ndioo nàndi andivi! —nàtu'un na cha'a' Jesuu.

¹¹ Ta chāa Jesuu ñuu Jerusalén. Ta kī'vi ra tichi kora veñu'u ka'nu ikan. Ta ndè'e ra te'en, tikan. Tajan kēe ra kuà'an ndiko ra chi'in ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra ñuu Betania, ti cha kuaa kùu yí.

Jesuu kànduva'a ra yutun higu

(Mt. 21:18-19)

¹² Ta ora kùndichin inga kivi ta kēe ndra ñuu Betania. Ta kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta Jesuu kōyo soko ra. ¹
³ Ta chika ndè'e ra iin nuu ndaa yutun higu ña cha nūma. Ta chānde'e yatin ra nuu ndaa run a ka'iin chiti higu nuu run. Va tüvi vu. Ka'iin va mamaa nda'ani run, ti takāaga kuta'an tiempu koo chiti run. ¹⁴ Yakan va kà'an ra chi'in ma yutun ikan:

—Tiá iti' nuu, ni'iin ga ñivi na kächi ga chitiun —kàti ra. Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra, chīni ndra ña kà'an ra.

Jesuu tàva ra ndian xìko tichi kora veñu'u ka'nu

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ta ora cha chāa ndra ñuu Jerusalén ta kī'vi ndra tichi kora veñu'u ka'nu. Ta kīcha'a Jesuu jàkunu ra ma ñivi xìko chi'in ñivi jàta. Ta jānduva ra ma mesa ma ndian sàma xu'un' nuu ñivi. Ta jānduva ra mesa ma ndian xìko livi ndia. ¹⁶ Ta tüvi chà'a ra ña ya'a ñivi ndiso ndatiñu tichi kora veñu'u ikan. ¹⁷ Ta te'en kīcha'a ra jàna'a ra nuu ñivi ikan:

—Te'en kà'an ma tutu Ndioo —kàti ra— “Ve'e i'ya kùu ve'e Ndioo. Ñivi iyo ndisaa ñuu ñuñivi, i'ya kùu kà'an na chi'in Ndioo”, kàti tutu Ndioo. Ta ndyo'o jà'a ndo yi iin ve'e ndra su'u —kàti Jesuu.

¹⁸ Takan kùu ta chīni ndra sutu cha'nu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo ña jàna'a ra. Ta nànduku ndra naja kua jà'a ndra ña ka'ni ndra ra, va ya'a yu'vi ndra ndè'e ndra ra. Ti nduva'a kuii kua'a' ñivi chīsii na ña jàna'a ra nuu na. ¹⁹ Ta ora kī'vi ña kuaa ta kēe ndiko Jesuu ñuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Ta kuà'an ndra inga ñuu.

*Jesuu tàva ra ndian xiko tichi kora
veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén (11:15)*

Nuu nàtii yutun higu
(Mt. 21:20-22)

²⁰Ta ora na'ani inga kivi kuà'an ndiko ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta ora yā'a ndra yatini xiin ma yutun higu. Ta ndē'e ndra ña nàtii run. ²¹Tajan chāku'uni ma ra nàni Petu' ña kā'an Jesuu chi'in run. Ta kà'an ra nuu Jesuu:

—¡Matru! ¡Nde'e yutun higu ña känduva'un, ti cha nàtii run!

²²Tajan nāka'an Jesuu nuu ndra:

—¡Na chinuni ndo ña kà'an Ndioo! ²³Ndicha ña kà'in ti tu iyo ndian kà'an chi'in yuku chiña: “¡Na kundachiyoun chiña, ta kuà'an tichi tañu'u!” Ta na jäxiin ndo anima ndo, ti na chinuni ndo ti ña ta'an yi va kà'an ndo, ta takan ni ta'an yi.

²⁴Ta yakan va kà'in chi'in ndo, ti ndisaa ña ndàkan ndo nuu Ndioo, ta na chinuni ndo ti cha nī'i ndo yi, tajan nī'i ndio ndo yi. ²⁵Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo tu jànaa ndo kuati jà'a inga ñivi cha'a' ndo, ta juuni jànaa Ndioo ma kuati jà'a ndo ndia.

²⁶Va tu töve jànaa ndo kuati jà'a inga ñivi chi'in ndo, juuni töve ni janaa Ndioo ma kuati ndo ndia —kàti ra.

Ìyo ndatu Jesuu
(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷Ta ora chīnu kà'an ra ta kàcha'an ndiko ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta juuni chākunuu Jesuu tichi kora veñu'u ka'nu.

Ta chājayatin ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo ta chi'in inga ndra cha'nu nuu ndaa Jesuu. ²⁸Ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta yo tachi ñun ña jà'un te'en? ¿Ta yo chā'a ndatu nuun?
—kàti ndra chi'in ra.

²⁹⁻³⁰Ta kīcha'a Jesuu kà'an ra:

—Ta ji'na kùuni ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo ndia. ¿Yo tachi Xuva ña jàkunduta ra? ¿A Ndioo, a ñivi? ;Na kati ndo nui! Tu ji'na kati ndo ña chikatu'in nuu ndo, tajan katj yo chā'a ndatu ña jā'i te'en —kàti Jesuu.

³¹Ta kīcha'a ndra natu'un xe'e ta'an ndra:

—Tu katio ña Ndioo tachi ra, ta kati ra: “¿Ta naja nī chinuni ndo ña kà'an ra, tuva takan?” ³²Tatu katio ña ñivi tachi ra, ta kuxaan ñivi yo, ti ndisaa na kà'an na ti ndicha Xuva kùu iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

³³Yakan va kà'an ndra nuu Jesuu:

—Töve chito ndi yo tachi ra.

Ta nāka'an Jesuu:

—Ta ni yu'u na kati yo chā'a ndatu ña jā'i te'en —kàti ra.

Kà'an Jesuu iin ku'va cha'a' ndra tüvi va'a jàtiñu

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 ¹Takan kùu ta te'en kīcha'a Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ndra:

—Chiyo iin ra tachi kua'a' yoku'u uva. Ta jā'a ra iin kora nuu tachi ra ma yoku'u uva, ikan na kī'vi kiti, ni ñivi nuu kàa yi. Ta jā'a ra iin yavi nuu ni taan ra takuii ma uva, ti ikan ni ja'a ra vinu. Ta juuni jā'a ra iin lomara sukun, ikan na kuu nde'e ra ndisaa yu'u ma uva tachi ra. Takan kùu ta jākilaa ra yi nuu ndra jàtiñu chi'in ra. Ta kēe ra kuà'an ra iin nuu chika. ²Ta ora kēta ma tiempu ña chití ma uva, ta tachi ra iin ra musu ra ña kuàki'in sava ma ña'a ra. ³Va ma nī ni'i ra yi, ti java kāni ndra ra. Ta tachi ndiko ndra ra kuà'an ra nuu ma ra chà'nda tiñu nuu ra. ⁴Ta ikan tachi tuku ra inga ra. Ta juuni kāni ndra ra. Ta tākue'e xini ra jā'a ndra. ⁵Ta ikan jan tachi ra inga ra, ta rakan va chā'ni ndra. Tajan tachi ra tiá kua'a' ndra. Ta juuni kua'a' ndra tākue'e ta kua'a' ndra chā'ni ndra ndia.

⁶Ta ikan kīndoo uvania ra ya'a kùuni ra nde'e ra. Ta rakan ti se'e ra kùu ra. Tajan tachi ndio ra ra nuu ndi'i nia ti kùuni ra:

“Ti töve nayi ja'a ndra chi'in se'o, ti se'e maa yo kùu ra. Yakan va ni tiñu'u ndra ra.” Takan kùuni ma tatá ra niku.

⁷Ta ora chāa ra ma nuu ka'iin ma ndra jàtiñu. Ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra: “Ra vāchi ikan kùu ma ra ni kindoo chi'in ndisaa ma ñu'u'. Yakan va na ka'nio ra ta kindoo yo chi'in ndisaa ña'a ra”, kàti ndra. ⁸Tajan tiin ndra ra. Ta chā'ni ndra ra. Ta jākuita ndra ñunda'yu ra chata kora nuu kàa ma uva —kàti Jesuu.

⁹Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—¿Ta nayi ni ja'a ma ra chito'o ma yoku'u uva chi'in ma ndra jà'a kuenda vu?, kùuni ndo. ¿A ni ku'un ra ta ka'ni ra ndra jàtiñu chi'in ra, ta ni jakilaa ra yi nuu inga ndra?, kùuni ndo.

¹⁰¿A takā'an jakua'a ndo tutu Ndioo ña kà'an te'en:

Yuu jāchiyo ma ndra jàndova'a ve'e
kùu ma yuu tiá ka'nu kua ndisaa yi?

¹¹Ta yakan jā'a ma ra chito'o yo.

Yakan va ya'a chisio vitin,
kà'an tutu Ndioo —kàti Jesuu.

¹²Ta ndrakan ikan kùuni ndra tiin ndra ra, ti chito ndra ti kà'an ra ku'va ikan chata ndra. Va tava yū'vi ndra ma ñivi ka'iin ikan. Ta yakan va töve nani jā'a ndra chi'in ra. Ta kuà'an ndra.

**Chikatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' tàva ma
ñuu Roma nuu na**

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³Tajan tāchi na ndra fariseu chi'in ndra chàkunuu chi'in Herode nuu Jesuu, tajan na ja'a ndra ña na kà'an ra iin tu'un vā'a', ta ni'i ndra kua kuu tiso ndra kuati chata ra. ¹⁴Tajan chàa ndra ta chikatu'un ndra nuu ra:

—Matru, chito ndi ti yo'o va kà'an tu'un ndaa, ta töve yu'viun nde'un ña kà'an inga ñivi. Ti tūvi sàma nde'un ndian kuika, a ndian nda'vi, ti indukuni ndè'un na. Ti jàna'un iti' va'a ña ku'un ma ñivi nuu Ndioo. ¿Ta yakan va naja kua kàtiun? ¿A va'a ña ka'nda ndi kuenda nuu ra kùu kalecha'nu ñuu Roma? ¿A va'a, a vā'a'? —kàti ndra nuu Jesuu.

¹⁵Va tava cha nākoto ma Jesuu ti vata ndra, yakan va te'en nāka'an ra:

—¿Ta naja jànda'viña'a ndo yu'u? ¿Kuàki'in ndo iin xu'un' ta jana'a ndo yi nui! —kà'an Jesuu.

¹⁶Ta nda'a ndio ndra yi chāa ndra nuu Jesuu. Ta te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Ta yo na'na ndaa chata ma xu'un' i'ya? ¿Ta yo sivi ndiso yi?

Ta nāka'an ndra:

—Na'na kalecha'nu ñuu Roma kùu yi.

¹⁷Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Na ku'va ndo ña kùu ña'a ma ra kalecha'nu nuu ra, ta ku'va ndo ña kùu ña'a Ndioo nuu Ndioo! —kàti ra.

Ta ndava yu'vi ma ñivi jā'a ma ña kà'an Jesuu.

Chìkatu'un ndra Saduceu naja kua nàtaku ndiko ñivi ndií
(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸Takan kùu tajan kuànde'e ma ñivi Saduceu ma Jesuu, ti ma ñivi ikan tüvi chìnuni na ña nàndoto ndiko ñivi ndií. Yakan va te'en chìkatu'un ndra nuu ra:

¹⁹—¿Yo'o Matru! Racha'nu Moisés tāa ra iin tutu tatiempu. Ta ma tutu ikan te'en kà'an yi: “Tu iin ra'ii chī'í ra, ta tüvi nī chiyo nī'iin se'e ra chi'in ñasi'i ra. Tajan ndàki'in ra yani ma ra chī'í juuni ma ña nda'vi ikan. Ta tända'a ra chi'an. Ta takan ni koo se'e ma ra chī'í, jā'a ma ra yani ra.” Takan kàti Moisés.

²⁰Ta takan chiyo ucha ta'an ndra ña juuni yani ndra. Ta ma ra nunuu ji'na ra tända'a, ta nī'iin se'e ra nī chiyo. Ta chī'í ra.

²¹Ta ikan ndàki'in inga yani ra ña. Ta indukuni nī chiyo nī'iin se'e ra chi'an. Ta chī'í ra ndia. Ta juuni tända'a ña chi'in ra uni. ²²Ta indukuni tā'an ra takua tā'an ndi ucha ta'an ndra.

Yakan va nī'iin ndra nī chiyo se'e chi'an, ta chī'í ndra. Ta kēta iin kivi ña chī'í ma ña'a ndia. ²³¿Ta ora kēta ma kivi nàtaku ndiko ma ñivi chī'í, nda ndra kùu iian ndakan?, kùuniun, ti cha tända'a ndi ucha ndra chi'an —kàti ndra.

²⁴Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿Ta ndyo'o naja tüvi chìnuni ndo ña va'a kà'an tutu Ndioo? Ta töve chìto ndo ña ìyo ndatu Ndioo ndia. ²⁵Yakan va ora nàtaku ndiko ma ndian ndií, ni ndra'ii ta ni ña'a' na tända'a vi. Ta vii koo na takua ìyo ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo andivi. ²⁶Ta vitin kùunì jana'i nuu ndo ña nàtaku ndicha ma ndian ndií. ¿A tüvi chàku'uni ndo naja kua kà'an

ma tutu t̄a Moisés taji'na? Rakan te'en t̄a ra yi, ora chānde'e ra nuu k̄ayu iñu ndu'va. Ta ikan k̄icha'a k̄àtitu'un Ndioo nuu ma Moisés te'en: “Yu'u k̄uu Ndioo ña k̄umi Abraham, ta juuni k̄um̄i Isaac, ta Jacob”, k̄àti Ndioo. Takan k̄àti ra ti vaji cha ìyo kua'a' kuiya ch̄í'í ndra, va j̄anataku ndiko ra ndra. ²⁷Yakan va Ndioo k̄uu ma Ndioo ma ndian ndìtoni, ti cha n̄ataku ndiko ndra. Yakan va Ndioo k̄uu ra kuenda ndian ndìto, ta yuvi kuenda ndian ndíí. Ta yakan va t̄uvi ch̄anini ndo tu'un ndaa —k̄àti Jesuu.

K̄àtitu'un Jesuu nda tu'un k̄uu ma ña ka'nuga

(Mt. 22:34-40)

²⁸Takan k̄uu ta ikan k̄eta iin ra j̄akua'a tutu Ndioo. Ta j̄à'a ra kuenda ña va'a n̄atu'un Jesuu ch̄i'in ma ñivi ikan. Yakan va ora ch̄ini ra ña n̄atu'un ma ñivi ikan, ta j̄ayatin ra ra. Ta k̄icha'a ch̄ikatu'un ra nuu ma Jesuu:

—¿Nda ley k̄uu ña ka'nu tiá kua ndisaa ma ley tutu Ndioo? —k̄àti ra.

²⁹Ta k̄icha'a n̄aka'an Jesuu:

—Ma tu'un ka'nu tiá ña ch̄a'a Ndioo nuu yo k̄à'an yi te'en: “¿Ndyo'o ñivi Israel! ¿Na kuuni ndo ma Ndioo chito'o yo, ti uvani ra k̄uu ra! ³⁰¿K̄uuni ndo nde'e ndo Ndioo ch̄i'in ndisaa anima ndo! ¿Ta k̄uuni ndo nde'e ndo ra ch̄i'in ndisaa chinituni ndo, ta ch̄i'in ndisaa ña ndee ndo ndia!” Takan k̄à'an ma ña nunuu. ³¹Ta ma ley uvi ña ch̄a'a Ndioo nuu yo va k̄à'an te'en: “¿K̄uuni ndo nde'e ndo ndian ìyo xiin ve'e ndo takua k̄uuni ndo juuni maa ndo!” Yakan va nda tu'un nikuuni t̄uvi ka'nu yi tiá kua ndi uvi tu'un j̄á k̄ā'in i'ya —k̄àti Jesuu.

³²Takan k̄uu ta n̄aka'an tuku ma ra j̄akua'a tutu Ndioo:

—¿Yo'o matru! Ya'a va'a k̄ā'un ña ndicha k̄uu ma ña k̄ā'un, ti uvani ma ra k̄uu Ndioo. Ta t̄uvi ìyo inga ra indukuni kua maa ra. ³³Ta k̄uunio nde'o Ndioo ch̄i'in ndisaa anima yo, ta ch̄i'in ndisaa chinitunio, ta ch̄i'in ndisaa ma ña ndeo ndia. Ta juuni k̄uunio nde'o ñivi ìyo xiin ve'o takua k̄uunio juuni maa yo. Ta yakan va tiá va'a ña te'en k̄uunio nde'o Ndioo kua ku'va yo kiti j̄ana yo, ta ka'mio ndri nuu ndaa chito naá —k̄àti ma ra matru j̄akua'a tutu Ndioo.

³⁴Ta ora ch̄ini ma Jesuu ña ch̄i'in chinituni ra k̄ā'an ra. Yakan va te'en n̄aka'an Jesuu nuu ra:

—Chani kuyatin ki'viun nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.
Ta ora chīnu nātu'un ra chi'in Jesuu ta nī'in ga na, tüva nī
chikatu'un inga nakuyi nuu Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti ñivi ra kūu Rey David

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵Ta ora ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ñivi tichi kora veñu'u
ka'nu, ta te'en chikatu'un ra nuu na:

—¿Ta naja kà'an ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ña tata
ma racha'nu David kùu Cristu? ³⁶Yakan va ma ra kùu Tati Í
Ndioo, chā'a ra ndatu ra nuu ma racha'nu David ora kà'an ra.
Takan kūu ta te'en kīcha'a David kà'an ra chi'in ma ndatu ikan:

Ma Racha'nu Ndioo te'en nāka'an ra chi'in ma ra chito'i
Cristu:

“¡Na'a! ¡Kunandi chiyo kua'i!

Ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,

nda kati kani ndoyoi ma ndian kànita'an chi'un iti' cha'un”,
kàti Racha'nu Ndioo.

³⁷Yakan va kùuni yi ka'an yi ti, vaji tata David kùu Cristu, va
juuni chito'o David kùu ra ndia —kàti Jesuu nuu ma ñivi ikan.

Yakan va ndisaa ma ñivi ka'iin tichi kora veñu'u, ya'a chīsii
na ña kà'an Jesuu takan.

Jesuu tìsokuati ra ndra matru jàkua'a tutu Ndioo

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Takan kūu ta te'en nāka'an Jesuu nuu ma ñivi ikan:

—¡Ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndra matru jàkua'a
tutu Ndioo! Ti chàta'ani ndra kakunuu ndra chi'in ja'ma tacha,
na tiñu'u ma ñivi ndra nuya'vi. ³⁹Ta juuni nànduku ndra tayu
ka'nu tiá kunandi ndra nuu chìyo viko ta tichi veñu'u ñivi
judíu ndia. ⁴⁰Ta ndrakan, sù'u ndra ndatiñu ma ñivi kìndoo
nda'vi. Ta nàkuatu ndra nuu ka'iin kua'a' ñivi, ikan na kuuni
na ña yūvi ndra su'u kùu ndra. Yakan va ndrakan ni nde'e
ndra kua'a' tundo'o —kàti Jesuu.

Nuu sòkó ña nda'vi xu'un' kuenda Ndioo

(Lc. 21:1-4)

⁴¹Takan kūu ta inga kivi chūnandi Jesuu yatini nuu ndaa
chatun nuu tì'i na xu'un' ña jà'a ra kuenda naja kua tì'i na yi.

Ta ora nàndi ra nde'e ra ikan, ta chākoyo kua'a' ma ndian kuika. Ta tī'i na kua'a' xu'un' tichi yi. ⁴²Ta nunuuni chāa iin ña kindoo nda'vi. Ta tī'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi. ⁴³Yakan va ora ndē'e Jesuu ña tī'an yi, ta kāna ra ma ndra jàkua'a chi'in ra, na kichi ndra nuu ra. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ti ña nda'vi ikan, vaji tī'an tiani ma xu'un', va kuenda Ndioo kua'a' xu'un' kùu yi. Ti chā'a ña ndisaa ma xu'un' kùmian chi'in anima ña. ⁴⁴Ta ma ndian kuika ti vaji kua'a' xu'un' tī'i na, va ña chākoso nia kùu yi. Ta tiani xu'un' kùu yi kuenda Ndioo. Ta yakan va ma ña nda'vi ikan, tī'an tiaga xu'un' tichi chatun kua ndisaa ma ndian kuika —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kekoyo veñu'u ka'nu

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 ¹Takan kùu ta ora kēe Jesuu tichi veñu'u ka'nu, ta nāka'an iin ra jàkua'a chi'in ra nuu ra:

—jYo'o, matru! jNde'e veñu'u ka'nu ndaa ikan! Ti ya'a vii kàa yi. Ta ya'a ka'nu yuu kandii cha'a yi —kàti ra.

²Ta nāka'an Jesuu nuu ra:

—Ndicha ti takan kàa yi vitin, va ni keta iin kivi ña nī'iin yuu kindoo chata ta'an yi, ti ni kekoyo ndisaa yi.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³Ta ikan kēe ndra ta kàcha'an ndra nda xini yuku nàni Olivu, ña ìyo yatini yu'u ñuu Jerusalén. Ta ora kēta ra ma xini yuku ta chūnandi ra ta te'en kīcha'a kà'an xe'e Petu!, Jandiau, Xuva chi'in André nuu ra:

⁴—¿Ta nda ora ni kīcha'a yi? ¿Ta nda ña kuu yi nde'o ora chani kīcha'a yi? —kàti ndra.

⁵Ta kīcha'a nàka'an Jesuu nuu ndra:

—jJa'a ndo kuenda nuu ndo koto janda'viña'a ñivi ndo! ⁶Ti ni kichaa koyo ndian ni ka'an te'en: “Yu'u kùu ra Cristu”, ni kati na. Ta ni janda'viña'a na kua'a' ñivi.

⁷jNa yū'vi ndo ora koto ndo ña kà'an ñivi ña ìyo kuati iti' tikan a nda nikuuni! Ti takan ni kuu yi, vaji vitin tüvi ni ndi'i ma kuati nde'o, va tiá iti' nuu, ni nde'o tiá yi. ⁸Ti ni kanita'an

iin ñuu chi'in inga ñuu. Ta inga ñuu, ni ja'a yi kuati chi'in inga tuku ñuu. Ta ni kichi ña taan kua'a' ñuu. Ta ni nde'o soko ndia. Ta nuu, já ni kicha'a tundo'o kùu yakan.

⁹¡Ta yakan va ja'a ndo kuenda nuu juuni maa ndo! Ti ni tiin na ndo ta ni ku'va na ndo nuu ndra kumi tiñu. Ta ndra kumi tiñu, ni ku'va ndio ndra ndo na kani na ndo tichi veñu'u. Ta ni kundaka ndra ndo nuu ndra kalecha'nu. Ta juuni ku'un ndo nuu inga ndra chà'nda tiñu, ikan na kuu katitu'un ndo tu'in nuu ndra, cha'a' ña chinuni ndo ña jà'i. ¹⁰Va ji'na ìyo yi ña katitu'un ndo ma tu'un va'a Ndioo nuu ndisaa ñuu ñuñivi. ¹¹¡Ta na näkanini ndo nda tu'un ni ka'an ndo ora ku'va na ndo nda'a' ndra kumi tiñu! Ti ora ka'iin ndo ikan, na ka'an ndo tu'un ni jana'a Ndioo. Ti Tati Í Ndioo ni jana'a ma tu'un ni ka'an ndo. ¹²Ta juuni ma kivi ikan, ni tiin ndra ndra yani ndra. Ta ni ku'va ndra ndra nuu inga ñivi, na ka'ni na ndra. Ta juuni takan ni ja'a tatá ndra chi'in juuni se'e ndra. Ta juuni ni kanita'an ñivi chi'in tatá na ta ma'a na. Ta juuni ni ka'ni na vi ndia. ¹³Ta ni kuxaan ñivi nde'e na ndo, ti chàkuu ndo chi'in. Va ra kundeeni nda kati ya'a ma kivi ikan ni jakakú Ndioo ra.

¹⁴Ta tichi veñu'u í ni ki'vi iin ña kini. Ta yakán' ti ya'a xaani Ndioo nde'e ra yi ña ni kee ra veñu'u ka'nu ti ya'a kini ni ja'a yi tichi veñu'u. Ta ndisaa ñivi ìyo ñuu Judea ora kunián' ja'án' te'en, na kekunu na ku'un na iti' yuku, ikan na kakú na. Ta ndian chító jàkua'a tu'un te'en, ya'a va'a tuva kutunini na naja kua kà'an yi. ¹⁵Ta ndian ka'iin siki ve'e, na ki'vi na, ni ña täva na ndatiñu na tichi ve'e na. ¹⁶Ta ndian jàtiñu tichi ku'u na ki'vi na ñuu, ni ña kük'i'in na ja'ma na ndia. ¹⁷Nda'vi ta'an ñivi ña'a ña kivi ikan ñu'u se'e vi, ta ìyo ndiakwati se'e vi ña chàxin ndika vi ndia. ¹⁸¡Na ndakan ndo ñamani nuu Ndioo, ikan na tä'an ndo takan tiempo ya'a vichin jà'a yi! ¹⁹Ta ma kivi ikan ni nde'o tiá tundo'o kua ni'iin kivi. Takä'an nde'o yi jà'a Ndioo, nda ora jätuvi ra ma ñuñivi. Ta ni tüvi chànini ra ña jànde'e ra tundo'o yo tiá iti' nuu, takua ni jande'e ra yi yo kivi ikan. ²⁰Tatu ma Ndioo töve nī jandokuiti ra ma kivi ikan, na kākú ni'iin na niku. Va ma ra chito'o yo, jākuiti ra yi, ti kùuni ra nde'e ra ndian kāchin ra.

²¹Yakan va tu keta iin ndian te'en kà'an nuu ndo: “¡Nde'e ndo, i'ya ndaa ra kùu Cristu!” A tu keta inga ndian kà'an: “¡Juu ra ndaa ikan!” ¡Ta na chinuni ndo ña kà'an na! ²²Ti

ni kichi kua'a' ndian ni ka'an te'en ndia: “¡Yu'u kùu Cristu!” Va tüvi ndicha ti janda'viña'a ndra ña Cristu kùu ndra. Ta juuni ni kichi ndian ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va tüvi ndicha ti ndra vata kùu ndra. Yakan va ta ndi'i ndrakan ni ja'a ndra kua'a' ndatu ndra ta seña, ikan na chinuni na ña ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ndra. Ta juuni kùuni ndra janda'viña'a ndra ma ñivi kāchin Ndioo tuva kùu yi. ²³Yakan va ja'a ndo kuenda juuni maa ndo. Ti cha kātitu'in nuu ndo naja kua ni koo yi.

Kātitu'un Jesuu naja kua ni kichi tuku ra inga cha'a'

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴Ta ora cha ndi'i ma tiempu ña ni nde'o kua'a' tundo'o. Tajan ni nda'va ma nikandii, ta ni nda'va yoo ndia. Ta tüva ni ndondichin jà'a ndra. ²⁵Ta ma chele ka'iin andivi ni ke'ne ndri. Ti ni taan ma andivi jà'a ndri. ²⁶Tajan ni nde'e kua'a' ñivi ti vachi tichi viko. Ti yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ìyo kua'a' ndatui, ta kua'a' ña tachai ndia. ²⁷Tajan ni tachi ma ndian kùu tati jà'a tiñu nuu Ndioo, na kuu jati'vi ta'an na ndisaa ñivi cha kāchin. Ta kunanduku ma tati na nda nikuuni nuu ndi'i ñuñivi, a iti' ninuu, a iti' siki.

²⁸Na kuu ku'uni ndo ña jàna'a yutun higu, ti ora kēta nda'a' yuta' run cha chito ndo ti chani keta ma tiempu ni koo chiti run. ²⁹Ta yakan va ora ndè'e ndo ma tundo'o kātitu'in nuu ndo, ta cha chito ndo, ti chani kuta'an ora ni kichai. Ti yu'u kùu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³⁰Ndicha ña kà'in chi'in ndo. Ti ora takāaga kuvi ndisaa ma ñivi ìyo kuiya i'ya ji'na nde'e na tundo'o ña kà'in chi'in ndo. ³¹Ta ni keta iin kivi ña ni naa andivi chi'in ñuñivi. Va tu'un ka'in tüvi ni naa yi.

³²Ta nī'iin ñivi tüvi chito nda ora ni keta ma ña kà'in, ni tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ta ni yu'u, ra kùu Se'e Ndioo tüvi chitoi ndia. Chito va ma Tatái, ti rakan kùu ma Ndioo ka'nu ìyo andivi.

³³¡Yakan va kumi ndo ndo! ¡Ta ja'a ndo kuenda ndo! ¡Ta ka'an ndo chi'in Ndioo! Ti töve chito ndo nda ora ni kuu yi. ³⁴Yakan va ña'a kùu yi takua jà'a iin ra'ii ora kēe ra, ta kuà'an chika ra. Ta tāva ra tiñu nuu ndra kùu musu ra na kumi ndra ve'e ra. Ta ta'ii'iin ndra tāva ra tiñu nuu nayi jà'a ndra. Ta tāva ra tiñu nuu iin ra na ja'a va'a ra kuenda yuve'e ra. ³⁵¡Ta

yakan va na koo ndito ndo! Ti töve chòto ndo nda ora kichaa ndiko ma ra xuve'e, a kichaa ra ora chanikuaa, a ora javañuu, a ora ni tuvi, a ora ni kundichin. ³⁶ ¡Ta yakan va na ja'a va'a ndo kuenda koto kichaa ra numini! Ta koto nàta'an ra ndo ña kixi ndo. ³⁷Yakan va ña kàtitu'in nuu ndo. Ta kàtitu'in nuu ndisaa ñivi na koo ndito na —kàti Jesuu.

Nuu kùti'vi ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 ¹Takan kùu ta ora takäaga uvi kivi, ta kùta'an viko Pakua, ora chàchi na paan ña töve kì'vi yuchan iya tichi. Tajan nànduku ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, naja kua ja'a ndra ta tiin xe'e ndra ma Jesuu ta ka'ni ndra ra. ²Va te'en kà'an ma ndra ka'iin ikan: —¡Na tiin yo ra kivi iyo viko, ti koto kuxaan ma ñivi cha'a' ra!

Iin ña'a jàkutian takuui xiko xini Jesuu

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³Iyo Jesuu ñuu Betania ve'e Simón, ra kà'an na ña ku'vi, jà'a kue'e ta'yu niku. Ta ora juuni nàndi Jesuu chàchi ra tichi ve'e ma ra Simón, ta ikan chāa iin ña'a, ta ndà'a ña iin viru takuui xiko, ña ya'a ya'vi ndaa. Ta nduva'a kuui va'a ra! Ta nūna ña yu'u ma viru, ta chōsoan ra' xini Jesuu. ⁴Ta iin ma ndra nàndi chi'in ma Jesuu kùxaan ndra ña jà'a ña takan. Ta te'en kīcha'a kà'an ta'an ndra:

—¿Ta naja chàtian ma takuui xiko? ⁵Ti kùu jata na ra' nuan chi'in ndisaa xu'un' jàkanaa na iin kuiya, ta ku'va ña yi nuu ma ndian nda'vi. —Takan kà'an ndra chata ña.

⁶Ta te'en kīcha'a kà'an Jesuu nuu ndra:

—¡Jaña ndo ña kà'an ndo chata ña! Ti ña va'a jà'a ña chi'in. ⁷Ti ma ñivi nda'vi endeeni ni koo na chi'in ndo. Ta kùu ja'a ndo ña va'a chi'in na ora kùuni ndo. Vati yu'u töve ni koi chi'in ndo endeeni. ⁸Ta ma ña'a i'ya, jà'a ña ma ña kùu ja'a ña kuendai, ti chōsoan takuui xiko ñi, ti chani keta ora ni kuchì. ⁹Yakan va ndichai ña kà'in, ti nda nikuuni ma ñuñivi, nuu ni ka'an na tu'un Ndioo. Ta juuni ni ka'an na ña jà'a ña chi'in, ta kuku'uni ma ñivi ña.

Juda xikoña'a ra Jesuu
(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Juda Iscariote kùu iin ra indii tichi ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu. Takan kùu tajan kēe Juda ku'àan ra kuànde'e ra nuu ìyo ma ndra sutu chà'nda tiñu, ti kùuni ra jandova'a ra naja kua ja'a ra ta ku'va ra ma Jesuu nuu ndra.

¹¹ Ta ora chīni ndra sutu ña kā'an ra te'en, ta nduva'a kuii chīsii ndra, ta kīcha'a kà'an ndra chi'in ra:

—jNdicha ndi ña ni ku'va ndi xu'un' nuun, ora jana'un ra nuu ndi!

Ta kīcha'a ra nànduku ra naja kua kuu ku'va ra Jesuu nuu ndra.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra
(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26)

¹² Ma kivi nunuu ma viko Pakua, ora chàchi na paan ña tüvi kì'vi yuchan iya tichi. Ma kivi ikan chà'ni na iin mvechala kuati kivi viko Pakua, ti sòkó na ri nuu Ndioo, ikan na ndakimani ra na. Takan kùu tajan kīcha'a chīkatu'un ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu nuu ra:

—¿Ta ndanu kùuniun ña kùu ja'a ndi ma ña kacho viko Pakua? —kàti ndra.

¹³ Tajan tāchi ra uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta kà'an ra te'en chi'in ndra:

—jKua'an ndo tichi ñuu! Ta ikan nata'an ndo iin ra ndiso iin kii takuii ta tandiku ndo chata ra. ¹⁴ Ta kàtitu'un ndo nuu ma ra xuve'e nuu kì'vi ra, ti nànduku matru ndo iin ve'e nuu ni kachi ra ma viko Pakua chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, kati ndo. ¹⁵ Ta ikan jana'a ra iin ve'e ka'nu ndaa siki inga ve'e. Ta ma ve'e ikan, cha ìyo va'a yi kuenda yo. Ta ikan kùu ja'a ndo ma ña kacho —kàti Jesuu.

¹⁶ Tajan kēe ndio ndra ku'àan ndra tichi ñuu, ta nī'i ndio ndra ndisaa yi kua kā'an Jesuu nuu ndra. Ta ikan jā'a ndra ma ña kachi ndra kivi Pakua.

¹⁷ Ta ora chanikuaa chāa Jesuu chi'in ndisaa ma ndra jàkua'a chi'in ra. ¹⁸ Ta ora nàndi ndra chàchi ndra ma nuu tayu, ta kīcha'a kà'an Jesuu chi'in ndra:

—Ndichai ña kà'in, ti iin ra nàndi chàchi chi'in ni xikoña'a ra yu'u —kàti ra.

¹⁹Ta ora chīni ndra ña kā'an ma Jesuu te'en, ta nduva'a kuii nàkanini ndra. Ta kīcha'a ii'iin ndra chikatu'un ndra nuu Jesuu:

—¿A yu'u kùì?

²⁰Ta nāka'an Jesuu:

—Iin ra jàkua'a chi'in kùu ra. Iin ra chàchi paan chi'in vitin kùu ra. ²¹Ta yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ni kuvì. Ti takan kà'an ma tutu Ndioo ña ni ta'in. Nda'vi ta'an ma ra xikoña'a cha'i. Va'a ga tu tüvi nī kàku ra niku —kàti Jesuu.

²²Ta já ma'ñu chàchi ndra, ta kī'in ma Jesuu iin paan ta jā'í ra yi nuu Ndioo. Ta chā'nda kuati ra yi. Ta chā'a ra ita'vi yi nuu ndisaa ndra. Ta te'en kà'an ra nuu ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Kachi ndo! Ti ña'a kùu ma kuñui —kàti Jesuu.

²³Ta takan kūu tajan kī'in ra iin kopa vinu. Ta nāka'an ndiko ra Ndioo cha'a' ra!. Tajan chā'a ra ra' nuu ndisaa ndra na ko'o ndra ra!. ²⁴Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Ko'o ndo ra! Ti ni kùu ra!. Ti cha ndòva'a ndisaa tiñu nuu Ndioo jà'a ni, ti chani katì ra' cha'a' kua'a' ñivi, ikan na ni'i na ñamani Ndioo. ²⁵Ndichai ña kà'in chi'in ndo, ti tüva ni ko'i ma vinu i'ya chi'in ndo, nda kati koo ndikoi nuu chà'nda Ndioo tiñu. Tajan ko'i vinu chaa —kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàti Jesuu ña Petu' ni ka'an ra ña tüvi nakoto ra ra

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶Takan kūu ta ora chīnu chita ndra iin yaa Ndioo, tajan kuà'an ndra iti' yuku nàni Olivu. ²⁷Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra ma ikan:

—Ndisaa ndo kukanuu ndo ndè'e ndo yu'u ora naa vitin. Takan kà'an ma tutu Ndioo: “Tu ka'ni ma ra chito'o ma mvechala, ta ndisaa ndri kuita kuati”, kà'an ma tutu Ndioo.

²⁸Ta ora natuku ndikoi, ta ji'nai ku'un ñu'u' Galilea, tajan ku'un ndio ndo —kàti Jesuu.

²⁹Tajan te'en nāka'an Petu' chi'in ra:

—Jin ndisaa ndra kùkanuu cha'un, va yu'u töve —kà'an Petu'.

³⁰Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Ndichai ti chanikuaa vitin, ora takä'an nda'yu lo'o uvi cha'a', uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nakotoun yu'u —kà'an Jesuu chi'in Petu'.

³¹ Ta te'en kà'an ndiko Petu':

—Vaji kuvì chi'un, ta tüvi ni ka'in ña tüvi nakotoi ñun —kà'an Petu'.

Ta indukuni kà'an ndisaa ma ndra ka'iin chi'in Jesuu.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu iyo jardin Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Takan kūu ta numini kēe ndra kuà'an ndra iin jardin nàni Getsemaní. Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra jākua'a chi'in ra:

—jKunandi ndo kuationo ndo yu'u i'ya! Ti kuà'in kuàka'in chi'in Ndioo ikani.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu kàa yutun olivu nuu nàni Getsemaní (14:32)

³³ Tajan kuà'an uni ta'an ndra chi'in Jesuu: Petu', Xuva chi'in Jandiau. Ta kicha'a nda'vi kùuni Jesuu, ³⁴ ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a nda'vi kùuni animai kua ni kuvì. jKindoo ndo i'ya, va koto kusu ndo! —Takan kàti ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra.

³⁵ Tajan kēe Jesuu kuà'an ra tiá iti' nuu. Ta chūnandi chiti ra nda nani te'e nuu ra ma nuu ñu'u'. Yakan va te'en kicha'a

kà'an ra chi'in Ndioo ña na tava ra ma tundo'o ni nde'e ra tuva kùuni ra.

³⁶—;Yo'o Tatá! Yo'o va kùu ja'un nda ña nikuuni. Kùuni ña nakaniun ma tundo'o ni nde'i. Va tüvi kùuni ña kuu ma ña kà'in, ti naja kua kùuni maun kuu yi —kàti Jesuu.

³⁷Ta numini kēe ndiko Jesuu kuà'an ra nuu ka'iin ma ndi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta nāta'an ra ndra ña kixi ndra. Ta kīcha'a kà'an ra chi'in Petu':

—Simón, ¿a kixiun? ¿Ni kuu kuii koo nditoun iin ora chi'in? ³⁸;Ndakoo ndo ta ka'an ndo chi'in Ndioo! Ikan tüvi kuà'an ndo anima ndo jà'a yi kuati, jin kùuni ndo kundito ndo chi'in anima ndo, va kúndee ndo —kà'an Jesuu chi'in ndra.

³⁹Takan kūu tajan kēe ndiko Jesuu kuàka'an ra chi'in Ndioo takua kā'an ra ma nunuu. ⁴⁰Ta ora chāa ndiko ra ma nuu ka'iin ma ndi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta juuni nāta'an ra ndra ña kixi ndiko ndra inga cha'a', ña endee ndasi tinuu ndra, jà'a ma ñuma'na. Ta tüvi chito ndra ña kà'an ndra chi'in ra. ⁴¹Tajan kēe ndiko Jesuu kuà'an ra cha'a' uni. Tajan chāa ndiko ra, ta kà'an ra chi'in ndra:

—¿A juuni kixi ndo ta nìndee ndo tiá? ;Na kusu ndo tiá! Ti cha kēta ma ora ña ni ku'va ñivi yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo. Ti ni tiin ma ndra jà'a kuati yu'u. ⁴²;Ndakoo ndo, ta ko'o! Ti cha vāchi ra cha xīkoña'a cha'i —kàti Jesuu.

Nuu tiin na Jesuu

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³Juuni, takā'an chinu kà'an Jesuu, ta chāa Juda, iin ra indii tichi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Chāa ra chi'in kua'a' jandaru. Ta ndrakan naa ndra machiti chi'in yutun. Vāchi ndra chata Jesuu jà'a ma sutu chà'nda tiñu chi'in iin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta inga tuku ndracha'nu. ⁴⁴Juda ra xīkoña'a cha'a' Jesuu, chā'a ra iin tu'un kua ni ja'a ra nuu ma jandaru, ta kā'an ra te'en:

—Ma ra ni kaña'i chi'in, rakan tiin ndo. Ta ku'ni ndo ra, tajan kundaka ndo ra, ku'un ra chi'in ndo —kàti Juda.

⁴⁵Takan kūu ta jāyatin ra ra nuu Jesuu ta kà'an ra:

—;Matru!

Ta kãña'a ra chi'in ra. ⁴⁶Ora ndē'e ndra yo kùu ra ta tiin ndra Jesuu.

⁴⁷Ta iin ra ndaa ma ikan tāva ra machiti ra, ta chā'nda ra so'o ma musu ma sutu cha'nu. ⁴⁸Ta chīkatu'un Jesuu nuu ñivi ikan:

—¿Naja vāchi ndo chi'in machiti chi'in yutun, ña vāchi tiin ndo yu'u? ¿A ra su'u kùì?, kùuni ndo. ⁴⁹¿Naja tüvi nī tiin ndo yu'u tichi veñu'u? Ta kua'a' kivi chīyoi jàna'i nuu ndo ikan. Te'en ni ta'in, ti takan kà'an ma tutu Ndioo ña ni ta'in.

⁵⁰Ta ndisaa ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chinu ndra kuà'an ndra, ta ndākoo ma'iin ndra ra. ⁵¹⁻⁵²Takan kūu va iin rayoko ña isukun iin ja'ma ka'nuni. Uvaa rakan tāndikun ra kuà'an ra chata Jesuu. Ta ra'ya ti tiin ndra ra. Va tava jāña ra ma ja'ma isukun ra, yakan va jānda kakú kaviti ra.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵³Ta ndàka ma jandaru Jesuu nuu ndaa sutu cha'nu. Ta ikan kùti'vi ndisaa ma sutu cha'nu, ma ra jàkua'a tutu Ndioo chi'in inga ndracha'nu. ⁵⁴Ta chikani, chikani kuà'an Petu' chata ndra nda kati keta ndra ma ve'e sutu cha'nu. Ta kīndoo ra nuke'e. Ta ikan chūnandi ra javixin ra nda'a' ra nuu ñu'ú xiin ndra jandaru jà'a kuenda veñu'u.

⁵⁵Ta ma sutu chà'nda tiñu chi'in ndisaa ma ndra tiñu veñu'u, nànduku ndra iin tu'un ña kuu tiso ndra kuati Jesuu, ikan na ka'ni ndra ra nuu kruu. Va tüvi nī nata'an ndra ni'iin tu'un ndaa chata ra. ⁵⁶Vaji kēta kua'a' ñivi ña kà'an ndra tu'un vata chata Jesuu. Ta ni'iin ma ñivi, tüvi induku kà'an na chata Jesuu. ⁵⁷Takan kūu ta iyo ma ndian ndēta, ta te'en kīcha'a na kà'an na mamaa tu'un vata chata Jesuu:

⁵⁸—Ndyu'u chīni ndi ña kà'an ra: “Ni janduvai ma veñu'u ka'nu ña jā'a ñivi, tajan tichi iin uni kivi kutai inga tuku yi ña tüvi jà'a ñivi”, —kàti ndra.

⁵⁹Ta vaji takan kà'an ndra, va siin siin ña kà'an ndra.

⁶⁰Tajan ndēta ndio ma sutu cha'nu ma'ñu ndisaa na, ta chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Naja tüvi kà'un ña kà'an na chataun? —kàti ma sutu.

⁶¹Va ma Jesuu tàxiin kīndoo ra. Ta ni'iin tu'un nī ka'an ra. Yakan va te'en chīkatu'un tuku sutu cha'nu:

—¿A juu yo'o kùu ra Cristu ra Se'e Ndioo íf?

⁶²Ta nāka'an Jesuu:

—Juu yu'u kùu ra. Ta ni nde'e ndo ra ña nàndi ra chiyo kua'a ma Ndioo ka'nu ìyo nuu sukun. Ta ni keta iin kivi ña kichì ndikoi. Va yu'u ra Se'e ñivi ni kichì tichi viko —kàti Jesuu.

⁶³Takan kùu tajan juuni ma sutu cha'nu, jānakaa ra juuni ma ja'ma ra, ti takan jàna'a ra nuu ma ñivi ti kùxaan ra jà'a ma tu'un kà'an Jesuu. Ta te'en kà'an ra:

—jNa tüva chiniñu'u ga yo tiá ndra kuta'an chi'o! ⁶⁴Ndisaa ndo já, chini ndo ña kà'an ti'ini ra chata Ndioo. ¿Naja kua chànini ndo? —kàti ra.

Ta ndisaa ndra ndō'iin tu'un ndra ña kuvi Jesuu, ti cha ìyo kuati ra, kuuni ndra.

⁶⁵Ìyo ndian cha kīcha'a tìvisii na ra. Ta chāsi na ma tinuu ra, ta kāni ndra ra chi'in chiki, ta te'en kà'an ndra:

—jKa'an! jNde'o yo kāni ñun! —kàti ndra.

Ta juuni ma jandaru kāni ndra nuu ra ndia.

Petu' kàti ra ti töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-29)

⁶⁶Takan kùu ta kīndoo ma Petu' nuke'e ikan. Ta ikan chāa iin ña musu ma sutu cha'nu. ⁶⁷Ta ora ndē'an Petu', ña tūmi ra ñu'ú, ta kīndoan nde'an ra, ta kīcha'a kà'an ña chi'in ra:

—¿A yo'o chàkuu chi'in Jesuu ra ñuu Nazaret? —kàtian.

⁶⁸Ta kà'an Petu':

—jYüvi yu'u kù! Ta tüvi nàkotoi ra, ni tüvi ch̀toi nda ra kùu ra kà'un —kàti Petu'.

Tajan kēe ra kuà'an ra nuu nda yuve'e iti' nuke'e. Ta ora ikan ndā'yu iin lo'o. ⁶⁹Ta ndē'e ndiko ña musu sutu ikan ma Petu', ta kà'an ña chi'in inga na:

—jRa'ya kùu iin ra chàkuu chi'in Jesuu!

⁷⁰Va kà'an ndiko ra:

—jYüvi yu'u kù!

Ta nunuuni ma ndian ka'iin ikan, kà'an ndiko na chi'in Petu':

—jNdicha kuii ti yo'o kùu iin ra chàkuu chi'in Jesuu! Ti indukuni kà'un kua kà'an ndian ñu'u' Galilea.

⁷¹—jYüvi yu'u kù, nde'e Ndioo ña kà'in! Ti tüvi kuii nàkotoi ma ra ch̀katu'un ndo nui —kàti ra.

⁷²Ta ma ora ikani, ndā'yu ndiko ma lo'o iti' uvi. Ta chāku'uni Petu' ña kà'an Jesuu chi'in ra: “Ora takā'an nda'yu

ma lo'o uvi cha'a', uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nàkotoun yu'u", kàti Jesuu. Ta kīcha'a chàku Petu' ora chàku'uni ra ña kà'an Jesuu chi'in ra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 ¹Ora kundichin inga kivi kūti'vi ma ndra sutu cha'nu, chi'in inga ndracha'nu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in ndra jà'a kuenda ma ñivi judú. Ti kùuni ndra natu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra chi'in Jesuu, tajan chū'ni ndra ma Jesuu ta kuà'an ndra chi'in ra nuu ra kùu Pilatu. ²Ta ora ndē'e ma ra kùu Pilatu ma Jesuu. Ta kīcha'a ra chikatu'un ra nuu ra:

—¿A yo'o kùu ra chà'nda tiñu nuu ñivi judú?

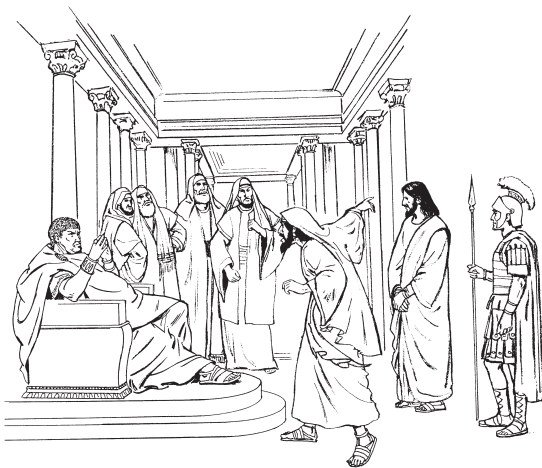
Ta kīcha'a nàka'an Jesuu:

—Maun kà'an yi.

³Tajan kīcha'a ma ndra sutu cha'nu, tìso ndra kua'a' kuati chata Jesuu, va tükuii nani kà'an ra. ⁴Yakan va chikatu'un ndiko ma ra Pilatu nuu ra:

—¿Ta naja tükuii ka'un? ¿A tüvi chiniun ña ya'a ga tìso ndra kuati chataun? —kàti Pilatu.

⁵Ta endee tükuii kà'an Jesuu. Ta ma ra Pilatu, ya'a nàkanini ra, ti tükuii nani kà'an Jesuu.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu (15:1)

Kàti Pilatu ña na ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

⁶Yakan va ndisaa kuiya ora chiyo ma viko ikan, chikan ma ñivi na kee iin ra indii vekaa nuu ma Pilatu. Ta jaña ra ra. ⁷Iin ra nàni Barrabás indii tichi vekaa ma kuiya ikan. Ta juuni indii inga ndra meru ra, ti kánita'an ndra chi'in ma ndra vetiñu. Ta chā'ni Barrabás ñivi chi'in meru ra. Yakan va indukuni ka'in ndra vekaa ndia. ⁸Ta ka'in locho kua'a' ñivi nuu Pilatu. Ta te'en kà'an na chi'in ra:

—¡Na jañaun iin ra indii vekaa takua jà'un nani kuiya!

⁹Ta nāka'an ma Pilatu:

—¿A kùuni ndo ña jañai ma ra chà'nda tiñu nuu ñivi judú?

¹⁰Te'en kā'an ra, ti cha chito ra nda cha'a' kuu yi ña tixin ma ndra sutu cha'nu nde'e ndra ma Jesuu. Ta yakan va chāndaka ndra ra nuu ra. ¹¹Va ma ndra sutu chà'nda tiñu kā'an xe'e ndra chi'in ma ñivi, na ndaka na ña, na tava ra Barrabás, ora chikatu'un ma Pilatu nda ra kuu ra kùuni na ña jaña ra. ¹²Ta takan kuu ta te'en chikatu'un ndio ra nuu na:

—¿Ta nayi kùuni ndo ña ja'i chi'in ma ra kà'an ndo ña chà'nda tiñu nuu ñivi judú?

¹³Ta te'en kīcha'a na kànachaa na:

—¡Takaa ra nuu kruu!

¹⁴Ta kà'an tuku Pilatu:

—¿Ta nda kuati jā'a ra, tuva takan?

Ta te'en kīcha'a tuku na kanachaa na tiá ni'i.

—¡Takaa ra nuu kruu!

¹⁵Ta tava kùuni ra kindoo va'a ra chi'in ma ñivi. Yakan va jā'a ra ma ña kā'an na. Ta jāña ra Barrabás. Takan kuu ta ji'na tāchi Pilatu ña na kani ji'na ndra Jesuu chi'in yo'o. Tajan chā'a ndio ra ra nda'a' jandaru na kutakaa ndra ra nuu kruu.

¹⁶Tajan kuà'an ndio Jesuu chi'in jandaru nda nuke'e vetiñu. Tajan kùti'vi kua'a' jandaru. ¹⁷Ta tākaa ndra iin ja'ma color ndaa takua kàa ja'ma ra kuu rey chata ra. Ta jā'a ndra iin korona iñu, ta jündii ndra xini Jesuu. ¹⁸Tajan kīcha'a ndra kà'an ni'i ndra nuu ra:

—¡Na koo endeeni yo'o ra chà'nda tiñu nuu ñivi judú!

¹⁹Ta kani ndra xini ra chi'in yutun kuiin. Ta tīvisii ndra ra. Ta chūnandi chiti ndra nuu ra ña jāka'nu ndra ra. ²⁰Takan kuu

ta ndisaa ma ña jā'a ndra chi'in ra, maaa ña chàtu'uni ndra ra kūu yi. Ta tāva ndra ma ja'ma color ndaa ña tàkaa chata ra, ta jāku'un ndiko ndra ja'ma maa ra ra. Ta tāva ndra ra ña ni takaa ndra ra nuu kruu.

Chùtakaa Jesuu nuu kruu

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹Takan kūu ta ikan ndaa iin ra ñuu Serene nàni Simón. Ta ndra se'e rakan kùu Alejandru chi'in Rufu. Ta rakan ti iti' ku'u kichi ra. Ta ora kēta ra iti' kuà'an Jesuu, ta ndē'e iin jandaru ra, ta kāna ra ra na kichi ra kuiso ra kruu ndiso Jesuu.

²²Yakan va Jesuu ndàka ndra ra kuà'an ndra iin nuu nàni Gólgota. Ta ma tu'un Gólgota kùuni yi ka'an yi chi'in tu'un va'a: Yuku nuu Ndòyo kua'a' Iki Kini ndian Chī'í. ²³Ta jākanuu ndra iin yukú nàni mirra tichi takuui chiti uva, ta chā'a ndra ra' nuu Jesuu, na ko'o ra ra'. Va ni kuuni ra. ²⁴Ta ikan tàkaa ndra ra nuu kruu. Tajan kicha'a ma ndra jandaru chàsiki ndra yuu kuati, nde'o nda ndra kùu ndra jakanaa ja'ma Jesuu.

²⁵Kaa íin na'ani kùu yi, ora tàkaa ndra ra nuu kruu. ²⁶Ta ikan taa ndra ma ña kùu kuati ra iin nuu vitu. Ta tātuu ndra yi xini kruu ra. Ta kà'an yi te'en: “Ra'ya kùu ra chà'nda tiñu nuu ñivi judú.” ²⁷Ta te'en, tikan xiin ra tàkaa ma ndra jandaru ii'iin ndra su'u. ²⁸Ta takan chīnu ma tiñu kà'an tutu Ndioo: “Ti ni nde'e na ra takua ndè'e na ma ndra jà'a kuati”, kàti yi.

²⁹Takan kūu ta ndian kēta ma nuu tàkaa ra, nduva'a kuii kànduva'a na ra. Ta kàva na xini na, ta kà'an na te'en:

—¡Yo'o, xaa! ¿Ta naja takaun chiña? Ta ma ra matru kùn. Tanu, va'ani janduvaun veñu'u iin kivini, ta tichi uni kivi cha ndaa ndiko inga yi jà'un. ³⁰¡Ta yakan va tuva ndichaun ña ndatun, na jakakú ñun, juuni chi'in maun! ¡Ta na nuu maun nuu kruu! —kàti na.

³¹Ta ma ndra sutu cha'nu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, te'en kicha'a ndra kànduva'a ndra ra ndia:

—Jàkakú ra inga ñivi, va juuni chi'in ma ra, kuu ja'a ra yi. ³²¡Na nuu ra ma nuu kruu, tuva ndicha ña Cristu, ra chà'nda tiñu nuu ñivi Israel kùu ra! Ikan na nde'o ma tiñu jà'a ra, ta chìnunio ma tu'un kà'an ra —kàti ndra.

Ta juuni kà'an ma ndra ka'lin xiin ra chata ra ndia.

Nuu ch'í Jesuu

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³Takan kūu ta tandi'i ñuñivi iin kuaani ora chāa ora sama, ta indeeni nda kaa uni chani'ini. ³⁴Ta ma ora ikani, te'en kīcha'a Jesuu kànachaa ra:

—¡Eloi! ¡Eloi! ¡Lama sabactani! Ma tu'un ikan te'en kùuni yi kà'an yi: ¡Tatá Ndioo! ¡Tatá Ndioo! ¿Ta naja ndākoo ma'iun yu'u? —kàti ra.

³⁵Ta iin ndian ka'in ma ikan ch'ini na ña kā'an ra. Ta kīcha'a na kà'an na:

—¡Taso'o ndo! Ti kànachaa ra Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu —kàti na.

³⁶Tajan iin ra ndaa ma ikan, ch'inu ra kuàki'in ra iin ña xa'ma. Ta jātii ra yi tichi takuui iya, ta jündii ra yi xini iin yutun kani. Ta chā'a ra yi nuu Jesuu na ti'vi ra. Ta ora chā'a ra yi nuu ra, te'en kà'an ra:

—¡Nde'e ndo! Nde'o a vāchi ra Elía januu ra ra nuu kruu —kàti ra.

³⁷Ta ma ora ikan ndā'yu ni'i ma Jesuu, ta ch'í ra. ³⁸Ta ma ja'ma ndāsi tichi veñu'u ndāta java yi, nda siki ta nda ninuu. ³⁹Ta iti' nuu Jesuu, ndaa iin ra chā'nda tiñu nuu jandaru. Ta ndē'e ra naja kua ch'í Jesuu, ta te'en kà'an ra:

—¡Ndicha kuii ti ra'ya kūu ra Se'e Ndioo! —kàti ra.

⁴⁰Ta nda chika ka'in iin ñivi ña'a ndē'e naja kua tā'an ra. Ta tañu ma ñivi ka'in ikan, ndaa Ndiya Magdalena chi'in Salomé ta Ndiya ma'á Kusé chi'in Jandiau ra yani rayoko tiá.

⁴¹Ta ma ñivi ña'a i'ya, tīndee vi Jesuu ora chākunuu ra ñu'u' Galilea. Ta juuni ka'in tiá vi ña kīchi chi'in ra ñuu Jerusalén.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴²Takan kūu ta chani'ini ora jàndova'a yo ma ndatiñu kuenda inga kivi nindeo. ⁴³Tajan kēta iin ra nàni Kusé, ra kīchi iti' ñuu Arimatea. Ta rakan iin ra kumitiñu ñu'u' Judea kùu ra. Ta juuni ya'a tiñu'u ma ñivi ra ndia. Ta juuni ndātu ra ku'un ra nuu chā'nda Ndioo tiñu. Yakan va tūvi nī yu'vi ra chāndakan ra ñunda'yu Jesuu nuu ma Pilatu. ⁴⁴Ta Pilatu ti ya'a nàkanini ra ti ya'a numi ch'í Jesuu. Ta yakan va kāna ra

ma ra chà'nda tiñu nuu jandaru. Ta kīcha'a chīkatu'un ma Pilatu nuu ra, naja ora kūu yi ña cha chī'í Jesuu. ⁴⁵Ta ora kātītu'un ma ra kuxini ma ndra jandaru nuu ra, tajan chā'a ma Pilatu ma ñunda'yu Jesuu nuu Kusé. ⁴⁶Ta ma Kusé jāta ra iin ja'ma, ta jānuu ra ma ñunda'yu Jesuu nuu kruu, ta tīsukun ra ja'ma yi. Ta ikan tī'i ra yi iin tichi yavi yuu. Ta nānduku ra iin yuu ka'nu, ta chāsi ra yu'u ma yavi. ⁴⁷Ta Ndiya Magdalena chi'in Ndiya ma'á Kusé ndē'e vi nuu tī'i ra ñunda'yu Jesuu.

Nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 ¹Ta ora cha yā'a ma kivi nindeo, ta kuà'an Ndiya Magdalena, chi'in Salomé, ta Ndiya ma'á Jandiau, kuàjata vi takuui xiko jakuti vi ñunda'yu Jesuu. ²Ta ora na'ani kivi ndomingu, ma kivi kīcha'a jamana, kuà'an vi kuànde'e vi nuu kūchi Jesuu ora já kēta nikandii. ³Ta kīcha'a vi chīkatu'un ta'an vi:

—¿Ta yo jachiyo yuu nuu kuu ki'vīo yu'u ma yavi? —kāti vi.

⁴Ta ora ndē'e vi iti' nuu, ta cha tüva ndāsi ma yuu ka'nu yu'u yavi nuu ndāsi yi niku. ⁵Tajan kī'vi vi tichi yi, ta ndē'e vi iin rayoko nāndi chiyo kua'a. Ta ñū'u ra iin ja'ma kani, ña ya'a kuichin. Yū'vi vi ora ndē'e vi ra. ⁶Ta kīcha'a kà'an ra chi'in vi:

—¡Na yū'vi ndo! ¿A juu ndyo'o nānduku Jesuu, ra kīchi ñuu Nazaret, ra chī'í nuu kruu? Va rakan cha nātaku ndiko ra vitin. Ta tüva ga ra i'ya vitin. ¡Na nde'e ndo nuu chūndii ra! ⁷¡Kua'an ndo, ta katītu'un ndo nuu Petu' chi'in ndisaa ndra jākua'a chi'in Jesuu! Ti ji'na ga Jesuu ni ku'un ñu'u' Galilea kua ndrakan. Ta ikan ni nde'e ndio ndra ra takua kā'an ra chi'in ndra niku.

⁸Tajan kēe ndio vi ma tichi yavi. Ta chīnu vi kàcha'an vi, ti nduva'a kuii ndāyu vi jà'a ña yu'vi vi. Ta nī katītu'un vi nuu nī'iin na, ti ya'a ndasii vi.

Jesuu kēta ra nuu Ndiya Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹Ta takan kūu ta nātuku ndiko Jesuu kivi ndomingu ora na'ani. Ji'na kēta ra nuu Ndiya Magdalena. Ta yakan ti cha tāva ni'i ra ucha tati xaan ña ndisoan niku. ¹⁰Ta ora ndē'an Jesuu, ta endee chīnuan chā'an ña chākatītu'an nuu ma ndra jākua'a chi'in ra niku. Ta ndrakan ya'a chàku ndra, ti ya'a

nda'vi kùuni ndra. ¹¹Ta ora kātitu'an ña ndē'an ña nātaku ndiko Jesuu. Ta ndrakan tüvi nī chinuni ndra ña kà'an ña.

Jesuu kēta ra nuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra
(*Lc. 24:13-35*)

¹²Ta inga ora kēta ndiko Jesuu nuu kàcha'an uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' ku'u. ¹³Ta ndrakan ti tüvi nī nakoto ndra nda ra kùu ra, ti jāma ra kua ndè'e ra. Ta ora nākoto ndra ña Jesuu kùu ra, ta chikokani ndiko ndra kuàkatitu'un ndra nuu tiá ndra jàkua'a chi'in ra. Ta juuni tüvi nī chinuni ndra ña kà'an ndra.

Jesuu chà'a ra tiñu jà'a ndra tatun ra
(*Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23*)

¹⁴Takan kūu ta tiá iti' nuu kēta Jesuu nuu kaa chàchi ndi uchi iin ndra jàkua'a chi'in ra. Ta kùxaan ra nuu ndra naja tüvi nī chinuni ndra ña kà'an ma ñivi ña nātaku ndiko ra.

¹⁵Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—jKua'an ndo ndisaa ñuñivi, ta katitu'un ndo tu'un va'a kuenda Ndioo nuu tandi'i ñivi! ¹⁶Ta ndian chìnuni ña kà'in ta kunduta na, ta jakakú Ndioo na. Va ndian tüvi chìnuni ña kà'in, na jàkakú Ndioo na. ¹⁷Ta ndian chinuni ña kà'in koo ndatu na. Ta chi'in ndatui kùu tava ni'i na tati xaan ndiso inga ñivi. Ta juuni chi'in ndatui kùu ka'an na tu'un tüvi chito na. ¹⁸Ta juuni kùu tiin na koo xaan chi'in nda'a' na. Ta kùu ko'o na takuii xaan, ta töve na ja'a ra' chi'in na. Ta kùu jundii na nda'a' na xini ndian ku'vi, ta nda'a na jà'a ndatui —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu ndàa ra iti' andivi
(*Lc. 24:50-53*)

¹⁹Ta ora chīnu kà'an ma Racha'nu Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, ta ndàa ra kuà'an ra iti' andivi. Ta chūnandi ra chiyo kua'a Ndioo. Ti ndakan kùu nuu ni ka'nda ra tiñu chi'in Ndioo ndia.

²⁰Ta takan kūu ta kēe ndra kuàkatitu'un ndra tu'un kà'an Jesuu chi'in ndra nda nikuuni. Ta ma Racha'nu Jesuu tìndee ra ndra ma iti' kuà'an ndra. Ti Ndioo chā'a ma ndatu ikan nuu ndra, ikan na ja'a ndra yi nuu ma ñivi, ikan na chinuni na ña tu'un ndicha kuu ma ña kà'an ndra.